

KANSAINVÄLINEN TALOUS, KILPAILU- KYKY JA VIHREÄ KASVU

Poikkihallinnollisen valmistelutyöryhmän raportti
19.8.2020

Sisällys

1 Koronapandemian vaikutuksia	2
1.1 Alueelliset vaikutukset	4
1.2. Toimialakohtaisia vaikutuksia	4
2 Tuottavuus ja kustannuskilpailukyky	6
3.Vihreä elvytys ja kasvu - ilmastonutraaliin talouteen siirtyminen	8
3.1. Euroopan Unionin ja kansalliset toimet	8
3.2. Uusiutuva energia ja energiatehokkuus	9
3.3.Teollisuus	10
3.4 Kestävän liikenne- ja viestintäjärjestelmän kehittäminen, yhdyskuntarakenne	11
3.5 Yksityinen kulutus, julkinen sektori	14
4. Viennin ja kansainvälistymisen edistäminen	14
5. Investointien ja TKI-toimenpiteiden edistäminen	16
6.Yritysten tukeminen kriisinajan yli ja yrittäjyyden edistäminen	17
6.1 Yritysrahoitus ja –tuet	18
7. Kotimarkkinoiden ja EU sisämarkkinoiden toimivuus	19
8. Muut keskeiset toimet yritysten kilpailukyvyn parantamiseksi	21
8.1 Verotus	21
8.2 Osaaminen, osaavan työvoiman saatavuus ja digitalisaatio	21
9. EU:n elpymisväline (NGEU) ja EU:n monivuotiset rahoituskehys (MFF)	22

1 Koronapandemian vaikutuksia

Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on ennakoanut koko maailmantalouteen kolmen prosentin laskua tänä vuonna. IMF arvioi Yhdysvaltojen talouden supistuvan vuonna 2020 6,5 % ja Kiinan talouden kasvavan 1,2 %, tosin monet analyytikot ovat myös jo arvioineet Kiinan kasvun painuvan miinusmerkkiseksi. Euroalueen talous olisi komission arvion mukaan supistumassa kuluvana vuonna 7,75 %. Pidemmän aikavälin kehityksenä Euroopan asema suhteessa kilpailijoihinsa on muuttunut: maailman suurimpien yritysten kärkeä dominoivat Yhdysvallat, Kiina ja Japani.

Suomen toipuminen koronakriisistä voi olla kilpailijamaita hitaampaa. VM:n kesäkuussa 2020 julkaiseman taloudellisen katsauksen ennusteessa Suomen toipumisen riskinä nähdään erityisesti pitkittyvä investointi-hyödykkeiden kysyntälama. EK:n heinäkuun 2020 Suhdannebarometrissa suomalaisyritykset arvioivat suhdanteen heikentyneen entisestään kesän aikana. Talouden asteittainen palautuminen on käynnissä, sillä suhdanneodotukset ovat nousseet selvästi kevään pohjakosketuksesta. Syksyä kohden mentäessä epävarmuus on kuitenkin yhä suurta. Kansantalouden tuotanto laski kesäkuussa vuodentakaisesta 4,8 % mutta kasvua edelliskuukaudesta oli 0,8 %. Kausitasoitettun bruttokansantuotteen ennakoidaan laskeneen noin 3,2 prosenttia edellisestä vuosineljänneksestä. Työpäiväkorjatun sarjan mukaan bkt oli 4,9 prosenttia edellisvuoden vastaavaa neljännestä matalammalla tasolla. Työllisten määrän ennakoidaan vähentyneen noin 3,2 prosenttia vuodentakaisesta. Tehdyt työtunnit olivat työpäiväkorjattuna vähentyneet noin 7,6 prosenttia vastaavasta vuodentakaisesta neljänneksestä.¹

Suomen talouden kasvu-uralle pääsy on kiinni ennen kaikkea koko maailmantalouden elpymisestä sekä vientiyritysten kyvystä selvitä läpi kriisin ja löytää uusia kasvumahdollisuuksia. Suomi on perinteisesti kärsinyt monia muita maita enemmän maailmantalouden suhdanteiden heikkenemisestä, koska investointi-hyödykkeiden osuus Suomen viennistä on suhteellisen suuri ja niiden kysyntä elpyy tyypillisesti hitaammin kuin kulutustavaroiden. Sen tähden teollisuuden ja toipuminen voi jäädä muita maita hitaammaksi.² Viennin resilienssiä voisi parantaa viennin rakennetta monipuolistamalla, mikä ei käy hetkessä, mutta vihreän siirtymän tavoitteen ja siihen osoitettujen resurssien avulla voi löytyä myös uusia mahdollisuuksia.

Kriisi kohtelee eri aloja ja erilaisia yrityksiä epäsymmetrisesti. Siitä selviävät parhaiten hyvin kannattavat, vahvan taseen omaavat yritykset, sekä yritykset joiden hankintaan, tuotantoon ja jakeluun virus ja sen torjuntatoimet vaikuttavat vain vähän. Heikoiten selviävät nuoret yritykset, heikon taseen omaavat yritykset (mm. pienet immateriaaliseen toimintaan suuntautuneet) ja yritykset, joiden toimintaan virus tai sen torjuntatoimet vaikuttavat voimakkaasti. Nuoret kasvuhakuiset yritykset olisivat tuottavuuskehityksen kannalta tärkeimpiä. Ne myös perustavat eniten uusia työpaikkoja (Adelino ym., 2017; Haltiwanger ym., 2013).

Eräät yritykset saattavat jopa hyötyä pandemiasta (esim. terveydenhuollon välineet, lääketeollisuus, verkko-kauppa). On mahdollista, että epidemian jälkeen tarvitaan uudenlainen tuotteiden ja palvelujen allokointi, ja siis yrityksissä toisenlainen pääoman ja työllisyyden allokointi. Huono allokointi toimii tuottavuuskasvun pullonkaulana (Hopenhagen, 2014; Restuccia ja Rogerson, 2017). Uudelleen allokointiossa merkittävin roolia näyttävät uusien yritysten uudet tuotteet ja pienten yritysten laajeneminen. Nämä ovat erittäin merkittäviä tuottavuuden ajureita (Argente ym., 2017). Tällainen uudistuminen on heikkoa lamassa, mikä edelleen heikentää tuottavuuskehitystä.

¹ https://www.stat.fi/til/ktkk/2020/06/ktkk_2020_06_2020-08-14_tie_001_fi.html

² http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162312/VM_2020_55.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kansainvälisesti vertailtuna Suomi on onnistunut viruksen hallinnassa hyvin ja virustilanne Suomessa on vielä tällä hetkellä melko vakaa. Onnistunutta strategiaa ja vakaata tilannetta tulisi pyrkiä hyödyntämään Suomen maakuvatyössä esimerkiksi matkailussa³ sekä investointien ja osaavan työvoiman houkuttelussa.

Talouden elpymisen kannalta mahdollisesti tarvittavien uusien rajoitusten tulisi olla mahdollisimman kohdennettuja. Rajoitteiden poistaminen ei auta, elleivät kuluttajat uskalla liikkua kodin ulkopuolella. Selkeät suunnitelmat, niistä viestiminen sekä riittävä kohtuuhintaisten suojarusteiden (esimerkiksi maskien saatavuus) lisäävät luottamusta. Hallituksen uudet suositukset 13.8. mm. etätyön alueellisesta kohdentamisesta pandemian leviämisen uhan kannalta keskeisiin alueisiin on tällainen kohdennettu suositus.

Suomen talouden ja viennin näkökulmasta tarvittaisiin vastaavaa myönteistä kehitystä myös muissa maissa. Tästä näkökulmasta EU:n yhteisten toimien merkitys korostuu.

EU-johtajat sopivat heinäkuussa 1074,3 miljardin euron suuruisesta EU:n pitkän aikavälin budjetista vuosiksi 2021-2027. Lisäksi sovittiin uudesta koronaelpymisrahastosta Next Generation EU, joka on 750 miljardin euron suuruinen ja jolla EU:n talousarviota voidaan kasvattaa rahoitusmarkkinoilta hankitulla uudella rahoituksella vuosina 2021–2024. Tästä summasta jaetaan jäsenmaille 390 miljardia euroa avustuksina ja 360 miljardia euroa lainoina. EU on korostanut, että elpymistoimien tulisi tukea investointeja vihreään siirtymään ja digitaaliseen muutokseen ja sen kautta katettavien menojen on oltava vuotta 2050 koskevan EU:n ilmastoneutraaliustavoitteen, EU:n vuoden 2030 ilmastotavoitteiden ja Pariisin ilmastopöytäkirjan mukaisia. Kaikessa EU rahan käytössä täytyy noudattaa Euroopan vihreän kehityksen ohjelman mukaista vahingon välttämisen periaatetta. (Suomen on syytä käyttää EU:n rahoitusinstrumenttien tarjoamat mahdollisuudet täysimääräisesti hyväkseen.

Koronakriisin hallintaan, jälkihoitoon ja jälleenrakennukseen tähtäävien toimenpiteiden tulee edistää vihreää siirtymää Suomessa hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti, jotta Suomi olisi sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukainen ja hiilineutraali yhteiskunta vuonna 2035. Merkittävälläkään työllisyyttä tukevalla hankkeella ei saisi olla huomattavia negatiivisia vaikutuksia ilmastoon, luonnonvarojen käyttöön tai biodiversiteettiin.

Viruksen aiheuttama taantuma on vähentänyt globaaleja päästöjä ja ilmastohaittaa. Koronapandemian vaikutuksesta globaalien päästöjen on arvioitu tänä vuonna vähenevän 5–6 prosenttia viime vuodesta. Vähennys olisi ennätyskellisen suuri, mutta silti ilmaston lämpenemisen näkökulmasta täysin riittämätön. Vaikka päästöjen lasku jatkuisi samaa vauhtia 10 vuotta, jäisi ilmastopolitiikan tavoite (1,5 asteen lämpeneminen esiteolliseen aikaan verrattuna) silti saavuttamatta. Kansainvälisillä markkinoilla suomalaisten yritysten kilpailuetu perustuu monella alueella vähähiilisyttä edistäviin ja energiatehokkaisiin ratkaisuihin. Suomi voikin olla vaikuttamassa päästötavoitteiden saavuttamiseen maailmanlaajuisesti. Näin vähähiilisestä, kierto-taloutta edistävästä yritystoiminnasta on mahdollista tehdä paitsi ilmastoteko, myös Suomen talouden, työllisyyden ja viennin veturi.

Elvytystoimien pitäisi lyhyellä aikavälillä tukea kotimaista kysyntää ja tuotantoa ja pitkällä aikavälillä parantaa talouden suorituskykyä. Ottaen huomioon ilmastopolitiikan tavoitteet on perusteltua, että elvytystoimet tukevat hiilineutraalisuuden saavuttamista sekä yritysten vähähiilisyysratkaisujen löytämistä.

³ Visit Finland on koonnut matkailun elpymisryhmän, mikä seuraa tiiviisti matkustusrajoitusten sekä taudin kehittymisen tilannetta, jotta markkinointitoimenpiteitä osataan kohdentaa strategisille markkinoille oikein. Mm. hygieniaturvallisuus on tunnistettu keskeiseksi matkustuspäätöksiin vaikuttavaksi tekijäksi.

1.1 Alueelliset vaikutukset

Pandemian rajoitustoimet kohdistuivat koko maahan riippumatta alueellisesta tartuntatilanteesta. ELY-keskukset ja maakuntaliitot arvioivat koronakriisin vaikutuksia alueiden elinkeinoelämälle ja työllisyydelle toukokuussa 2020⁴. Elinkeino- ja työllisyysrakenteesta riippuen vaikutukset ja myös jälleenrakennustoimien kohdentuminen vaihtelevat alueittain. Maakuntien liitoilla ja ELY-keskuksilla on alueellisten erityispiirteiden asiantuntijoina hyvät edellytykset suunnitella ja toimeenpanna elvytys- ja jälleenrakennustoimia. Alueellista koronaelvytyspakettia rahoitetaan sekä kansallisin että nykyisen ja tulevan EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelmakauden varoin. Kaudella 2021-2027 alue- ja rakennepolitiikan ohjelma on keskeinen väline resurssien kanavoimiseksi vihreään kasvuun, TKI-toimintaan ja digitalisaation edistämiseen.

Koronaelvytyspaketti sisältää maakuntien liittojen johdolla laadittavat selviytymissuunnitelmat, valtion ja kaupunkien ekosysteemisopimusten käynnistämisen kansallisen lisäresursoinnin sekä kaupunkiohjelman ja seutukaupunkiohjelman toimeenpanon ja alueiden väliset teemaverkostohankkeet, joilla tavoitellaan liiketoiminnan, osaamisen ja innovaatioiden edistämistä sekä toiminnallisten alueiden kuten kasvukäytävien kehittämistä. Verkostohankkeet ovat työkaluja osaamisen siirtoon ja kokoamiseen ja esimerkiksi yritysten uusien arvoverkostojen luomiseen.

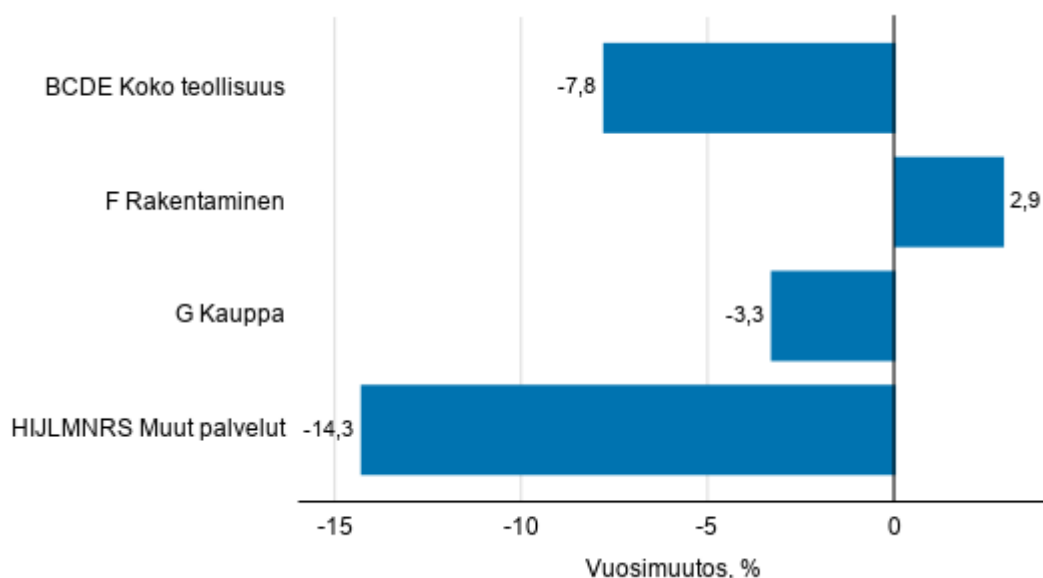
Koronakriisin positiivisena oheisvaikutuksena voi pitää tilanteen pakottamana toteutunutta nopeaa sopeutumista laajaan etätööhön sekä siihen liittyvää uudenlaisten työnteon mallien omaksumista erilaisissa toiminnoissa ja työyhteisöissä. Tuloksena voi odottaa olevan etätöiden yleistymisen lisäksi myös paikka riippumattoman työn määrän merkittäväkin kasvua. Tämä saattaisi pidemmällä aikavälillä vaikuttaa positiivisesti ainakin joidenkin nykyisten muuttotappioalueiden väestökehitykseen ja alueiden elinvoimaan laajemmin. Koska koronakriisin vaikutukset alueellisiin ja paikallisiin palveluihin ovat selvästi em. kehitystä nopeampia, palvelujen vähentyminen tai jopa poistuminen muodostaisivat käytännössä merkittävän esteen paikkariippumattoman työn sijoittumiselle tällaisille alueille. Samaan aikaan muutos voi nopeuttaa organisaatioiden prosessien digitalisointia ja lisää tätä kautta kilpailukykyä.

Koronapandemia heikentää kuntataloutta vuonna 2021 kaikkiaan 1,7 miljardia euroa. Valtaosa eli 1,4 miljardia euroa heikentymisestä selittyy kuntien verotulojen romahtamisesta. Kuntien kustannusten arvioidaan kasvavan 200 miljoonaa euroa vuonna 2021. Kuntaliiton arvio perustuu 65 suuren kaupungin talousjohtajien vastauksiin. Näissä kaupungeissa asuu lähes neljä miljoonaa ihmistä, eli 73 prosenttia väestöstä. Uusimpien tietojen mukaan hallituksen päättämistä vuoden 2020 kuntien tukitoimista huolimatta epidemia heikentää kaupunkien ja kuntien taloutta yli miljardilla eurolla vuonna 2020. Tämä vaikuttaa heikentävästi kuntien mahdollisuuksiin toteuttaa myös julkisia investointihankkeita.

1.2. Toimialakohtaisia vaikutuksia

Tilastokeskuksen 3.8.2020 julkaisemien suhdanteita kuvaavan päätoimialojen liikevaihtoennakon kesäkuun työpäiväkorjatut liikevaihdot laskivat kaikilla päätoimialoilla paitsi rakentamisessa, jossa se kasvoi 2,9 prosenttia vuodentakaiseen verrattuna. Tilastokeskuksen mukaan rakennuslupia myönnettiin vuoden 2020 maalis-toukokuussa 8,8 miljoonaa kuutiometriä, eli 27,6 prosenttia vähemmän kuin vuotta aiemmin. Muiden palveluiden työpäiväkorjattu liikevaihto laski 14,3 prosenttia, koko teollisuuden liikevaihto 7,8 prosenttia ja koko kaupan 3,3 prosenttia vuodentakaiseen verrattuna. Päätoimialojen liikevaihtoennakon mukaan liikevaihdot kasvoivat kesäkuussa palveluiden ja kaupan päätoimialoilla edeltävään kuuhun verrattuna.

⁴ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162320>

Kesäkuun 2020 työpäiväkorjattu liikevaihto eri toimialoilla; muutos suhteessa edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan.

SY:n 13.8.2020 julkaiseman gallupin mukaan yritysten tilanne on hieman parantunut keväästä. Nyt 65 prosenttia yrityksistä kertoo kärsineensä koronaviruksesta, kun toukokuussa näin vastasi 73 ja huhtikuussa 76 prosenttia yrityksistä.⁵ Palvelualojen kysyntä näyttää elpyneen kesän aikana mutta teollisuuden uusien tilausten arvo oli kesäkuussa 11,8 prosenttia pienempi kuin vuotta aikaisemmin. Tammi-kesäkuun aikana tilaukset vähenivät 11,3 prosenttia vuodentakaisesta. Tilaukset ovat laskeneet yhtäjaksoisesti kuusi kuukautta. Toukokuussa teollisuuden uusien tilausten arvo oli ollut 28,4 prosenttia vuodentakaisesta alhaisempi.⁶

Matkailukysynnän käynnistäminen ja matkailualan kuluttajaliiketoiminnan ratkaisut (mm. sähköisen myynnin kehittäminen, muuttuneeseen tilanteeseen soveltuvien palvelu- ja tuotesisältöjen kehittäminen, kuluttajaluottamuksen palauttaminen terveysturvallisuuteen panostamalla) edellyttävät alan koordinaation ja kehittämisen vauhdittamista, sekä kehittämistoimenpiteiden riittävää resursointia. Visit Finland kehittää maakuullisia toimia, joilla vakuutetaan matkailijoille Suomen olevan turvallinen ja toimiva kohde matkustaa. Kehittämistoimenpiteissä huomioidaan kestävä matkailun edistäminen (mm. Sustainable Travel Finland -ohjelma) ja ekologisen matkailun (esim. pyörämatkailun) edellytysten parantaminen mm. infrainvestoinneilla.

Kotimaan matkailua voidaan Suomen matkailustrategian mukaisesti edistää perustamalla matkailupalveluiden kansallinen tietovaranto rajapintojen hyödynnettäväksi. Tämä lisää digitaalisten ratkaisujen käyttöä matkailutuotteissa ja -palveluissa. Luonto- ja retkeilymatkailu ovat pitkään olleet Suomessa kasvussa, ja sillä on merkittäviä aluetaloudellisia ja työllisyysvaikutuksia ml. elämyspalvelu.

⁵ <https://www.yrittajat.fi/tiedotteet/631784-yrittajagallup-yritysten-tilanne-parantunut-selvasti-etaita-aiotaan-jatkaa>

⁶ https://www.stat.fi/til/teul/2020/06/teul_2020_06_2020-08-10_tie_001_fi.html

Toimenpide-ehdotuksia**Alueelliset:**

Alueiden kestävä kasvun ja elinvoiman tukeminen. Alueellisen koronaelvytyspaketin kansallinen lisärahoitus Rahoituksella käynnistetään alueiden välisiä temaattisia verkostohankkeita, jotka tähtäävät osaamisen, innovaatioiden ja liiketoiminnan sekä toiminnallisten alueiden kuten kasvuvyöhykkeiden kehittämiseen. Verkostotoimiin esitetään kansallista rahoitusta, koska EU-rahoitus taipuu heikosti maakuntarajat ylittäviin hankkeisiin. Valtakunnallinen haku, rahoittavina viranomaisina maakuntien liitot.

Toimialakohtaiset:

Perustetaan matkailupalveluiden kansallinen tietovaranto digitaalisten ratkaisujen käytön lisäämiseksi matkailutuotteissa ja – palveluissa. Kehitetään luontomatkailun digitaalista viestintäpalveluita.

Taataan riittävä rahoitus kansainvälisen matkailukysynnän käynnistämiseksi kriisin jälkeen. Suomen kansainvälisestä matkailumarkkinoinnista ja maakuvatyöstä vastaavalle Business Finlandin Visit Finlandille osoitetaan (lisärahoitus, jolla mahdollistetaan erityisesti maakuvalliset markkinointi- ja myyntitoimenpiteet matkailukysynnän käynnistämiseksi.

Matkailuyritysten kassavalmiudet markkinointi- ja myyntinedistämistöimiin ovat koronakriisin jälkeen erittäin heikot. Suomen maakuvatyöstä ja kansainvälisestä matkailumarkkinoinnista vastaavan Visit Finlandin toteuttamalle markkinoinnille ja matkailullisen maakuvan edistämiseksi on suuri tarve kansainvälisten matkailijoiden luottamuksen palauttamiseksi ja synnyttämiseksi. Kilpailu eri kohdemaiden välillä tulee olemaan poikkeuksellisen kovaa, ja matkailumarkkinoilla tulee tapahtumaan nopea markkinaosuuden uusjako, minkä johdosta tarvitaan tehokkaat ja uudistetut toimenpiteet kansainvälisen matkailukysynnän pikaiseksi käynnistämiseksi. Riittävä palvelukapasiteetti tarvitaan myös erilaisiin alueellisiin toimiin sekä erityisesti digitaalisen saavutettavuuden ja saatavuuden vahvistamiseen. Lisäksi tarvitaan toimenpiteitä kestävä matkailun toimiin, sillä matkailun kestävyys tulee vahvasti ohjaamaan kysyntää kriisin jälkeen.

Kansallispuistojen esteettömien retkeilypalvelujen kehittäminen ja lisääminen, (luontomatkailun edistäminen).

2 Tuottavuus ja kustannuskilpailukyky

Taloukasvua, hyvinvoinnin perustaa, saadaan joko työn määrää lisäämällä tai työn tuottavuutta kasvattamalla. Tuottavuus kasvaa ennen kaikkea innovaatioiden ja uuden teknologian paremmalla käytöllä. Koko talouden tuottavuus kohentuu myös niin sanotussa luovassa tuossa, jossa tuottavimmat yritykset hankkivat lisää markkinaosuutta vähemmän tuottavien kustannuksella. Ikääntyvästä väestörakenteesta ja julkisen talouden haasteista johtuen tuottavuuden kohottaminen ja Suomen kilpailukykyä huolehtiminen ovat hyvinvoinnin edistämässä keskeistä.

Kansantalouden kilpailukyky pitkän aikavälin trendi syntyy mm. talouden ja yhteiskunnan rakenteista ja instituutioista. Olennaisinta ovat pääoman määrä ja laatu, työvoiman osaaminen, johtamisen, työn ja tuotannon organisoimisen laatu sekä markkinoiden ml. työmarkkinoiden toimivuus. Kilpailukykyä mittaavissa WEF:n ja IMD:n indikaattoreissa Suomi on lähellä globaalia kärkeä, paitsi työmarkkinoiden kohdalla.

Kilpailukyky pitkän aikavälin trendi on käytännössä tuottavuus eli arvonlisä tai BKT työtuntia kohden. Suomessa on suuri haaste kääntää tuottavuus uudelleen nousuun. Tuottavuutta edistäisi pääomakannan uudistuminen ja tehostuminen investointien kautta. Suomi ei ole onnistunut houkuttelemaan tuotannollisia investointeja riittävästi. Olemme alisuoriutunut erityisesti kone- ja laiteinvestoinneissa, mutta on myös aiheettomissa investoinneissa jääneet jälkeen mm. Ruotsista, Tanskasta ja Yhdysvalloista. Suomen tulisi pyrkiä paremmin houkuttelemaan korkean arvonlisän yritystoimintaa.

Lyhyellä, muutamien vuosien jännteellä merkitsevää on kustannuskilpailukyky. Kustannuskilpailukyky tarkoittaa talouden avoimen sektorin tuotannon ja työllisyyden edellytyksiä sen suhteen, miten kotimaiset kustannukset kehittyvät muihin maihin verrattuna. Kilpailukyky näkyy esimerkiksi vientimenestyksessä. Suomi menetti kilpailukykyään ja viennin markkinaosuutta finanssikriisin jälkeen, eikä tilanne ole olennaisesti korjaantunut. Kustannuskilpailukyky arvioidaan viime aikoina heikentyneen kilpailukykysovimuksen jälkeiseen tilanteeseen verrattuna, eikä heikentymistä saisi päästää jatkumaan. Suomen Pankin mukaan työn hinta laskee muissa maissa Suomeen verrattuna, kun tarkastellaan muutosta vuodesta 2019 vuoteen 2021. Jos nämä ennusteet toteutuvat, Suomen kustannuskilpailukyky heikkenee tuntuvasti. Ennusteisiin liittyy kuitenkin nyt poikkeuksellisen paljon epävarmuutta, ja kustannus-kilpailukyky heikkenemistä voi pitää enemmänkin riskinä kuin varmana tulemana.

Olennaista on työmarkkinoiden toimivuus ja joustavuus. Työvoiman käyttötapojen sääntelyä ja työsuhdeturvaa kehittämällä voidaan kohentaa työmarkkinoiden toimintaa. Esimerkiksi lomautussäännösten sekä työlainsäädännön toisin sopimisen mahdollistavien säännösten ajantasaisuus, paikallisen sopimisen mekanismit ja työehtosopimusten kriisilausekkeet tarjoavat mahdollisuuksia kohentaa työmarkkinoiden toimintaa.

Ilmastonmuutoksen torjunta vaatii siirtymistä puhtaaseen teknologiaan. Tähän tarvitaan investointeja, joilla nykyinen kasvihuonekaasuja päästävä tuotanto, jakelu ja kulutus voidaan korvata ympäristölle ystävällisimmillä tavoilla. On mahdollista, että pandemia on pysyvästi muuttanut kotitalouksien kulutustottumuksia sekä elinkeinoelämän ja julkisen hallinnon toimintatapoja ja investointisuunnitelmia. Myös koneoppiminen ja 5G ICT tulevat muuttamaan mm. tuotantoa ja kulutusta. Seurauksena nämä johtavat rakennemuutokseen elinkeinoelämässä, Suomessa ja globaalisti. Rakennemuutos tarjoaa sekä uhkia että mahdollisuuksia. Houkutteleva investointiympäristö, osaava työvoima ja työmarkkinoiden joustavuus torjuvat uhkia ja tarjoavat mahdollisuuksia tässä murroksessa.

Kansantalouden kannalta on sitä parempi, mitä enemmän korkean jalostusarvon ja palkkatason tehtäviä sijoittuu Suomeen. Panostaminen tutkimus- kehitys- ja innovaatiotoimintaan on entistä tärkeämpi kilpailuedun lähde. Korkean osaamiset tehtävät kuten suunnittelu, tuotekehitys ja jakelujärjestelmän hallinta ovat Suomessa, mutta valmistus matalan kustannustason maissa. Valmistuksen osuus on kuitenkin vain noin kymmenesosa tuotteen arvosta, ja loppu arvo tulee brändin omistajuudesta ja jakelusta.

Koronakriisi vaikuttaa tuottavuuteen negatiivisesti todennäköisesti myös pitkälle tulevaisuudessa. Epidemian välttäminen ja sen torjuntatoimet johtavat vähäisempään työvoiman tarpeeseen, ainakin tilapäisesti. Työttömyys on merkittävä kanava taantumien pidemmän aikavälin pysyviin jälkiin. Pitkittyneen työttömyyden on havaittu heikentävän tulevan työllistymisen mahdollisuuksia ja tulevaa palkkakehitystä. Työttömyydellä voi olla myös muita negatiivisia pidemmän ajan vaikutuksia yksilöissä ja perheissä. Lisäksi pitkittyvä työttömyys rapauttaa inhimillistä pääomaa.

Koronakriisi vaikuttaa tuottavuuteen negatiivisesti todennäköisesti myös kasvavien sairaus- ja muiden poissaolojen kautta. Kriisin riskinä on, että menetämme potentiaalista työpanosta entisestään kasvavan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymän kautta, jos hoitovajeeseen ja terveystalouden alikäyttöön ei puututa.

Pysyviä vaikutuksia tuottavuuteen voi tulla myös tuleen alemman pääomakannan kautta. Investoinneille olennaista on epävarmuuden aste tulevaisuuden näkymistä. Koronakriisi on lisännyt epävarmuutta jopa enemmän kuin finanssikriisissä. Tämä tulee johtamaan merkittävästi alempiin investointeihin, erityisesti T&K- ja muihin aineettomiin investointeihin, jotka ovat erityisen herkkiä epävarmuudelle.

Pääomakanavan negatiivisia vaikutuksia voi edelleen vahvistaa globaalien arvoketjujen katkeaminen ja kitkainen uudelleen muodostuminen. Kun yrityskehittäminen shokki leviää arvoketjussa, sen epäsuorat vaikutukset voivat olla merkittävästi suurempia kuin impulssi ja sen suorat kerroinvaikutukset. Osa globalisaation hyödyistä tuli näistä epäsuorista vaikutuksista. Koronakriisin vuoksi uudelleen järjestyvien arvoketjujen epäsuorat vaikutukset voivat toimia vastaavalla tavalla, mutta negatiivisesti.

Koronakriisi on pakottanut yrityksiä enenevästi tutkimaan tuotantoketjunsä "riskikilpailukykyä". Yritykset, joiden tuotantoketju on ollut läpinäkyvä jo ennestään, ovat pärjänneet parhaiten kriisin aikana. Lisäksi parhaiten kriiseihin varautuneita ovat yritykset, jotka pystyvät digitalisaation ja analytiikan avulla tunnistamaan kysyntätottumusten muutoksia ja reagoimaan niihin nopeasti. Näin kriisinkestävyttä tukeva ja samalla keskeisen kehityksen mukainen läpinäkyvä tuotantoketju näyttäytyy yritysten vahvuutena.

Toimenpide-ehdotuksia**Työmarkkinoiden toimivuus ja joustavuus sekä kustannuskilpailukyky**

Selvitetään lomautussääntelyn ajanmukaisuus ja tarvittaessa päivitetään sääntelyä (menettelytavat, osapuolten asema, tuet lomautuksen aikana).

Arvioidaan työehtojen määräytymisjärjestelmää laajemmin.

Tuottavuus

Käynnistetään pilotteja tuottavuuden toimialakohtaisesta tarkastelusta etsien konkreettisia toimenpiteitä a.o. toimialan tuottavuuden parantamiseksi.

3.Vihreä elvytys ja kasvu - ilmastoneutraaliin talouteen siirtyminen

Suomen tavoitteena on hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä, luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen vuoteen 2030 sekä kiertotalouden edelläkävijyys. Suomi tähtää hiilineutraaliuteen vuonna 2035 nopeuttamalla päästövähennystoimia kaikilla sektoreilla ja vahvistamalla hiilinieluja. Lisäksi Suomi pyrkii maailman ensimmäiseksi fossiilivapaaksi hyvinvointiyhteiskunnaksi.

Edelläkävijyys ilmastotyössä ja sen synnyttämät innovaatiot voivat yhtä aikaa tarjota Suomelle uusia työpaikkoja, kohentaa taloutta ja vientiä, lisätä mahdollisuuksia hiilikädenjälkeä sekä edistää luonnon monimuotoisuutta. Puhtaiden ratkaisujen markkinat kasvavat maailmalla kiihtyvällä tahdilla. Suomi on alan kiinnostavimpia innovaatiomaita, jonka osaamiselle on globaalia kysyntää. Jo nyt teollisuuden vähähiilisyystiekarttojen valmistelu on osoittanut, että vähähiilinen teknologia on tulevaisuudessa suomalaisille yrityksille merkittävä kilpailuetu. Hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti kestävä kasvun reunaehtona on luonnonvarojen käytön vähentäminen ja tuotannon ja kulutuksen suuntaaminen ympäristölle ja ilmastolle vähiten haitallisiin tuotteisiin. Hallitusohjelman mukaan uusia kestävä kasvun lähteitä ovat mm. energia- ja energiatehokkuus, hiilineutraalisuus, ekologiset investoinnit, cleantech, kierto- ja biotalous ja resurssiniukkuus, jotka synnyttävät uusia suomalaisen teollisuuden kasvutarinoita ja rakennuspalikoita hyvinvoinnille. Kestävä kasvun reunaehtona on luonnonvarojen käytön vähentäminen ja tuotannon ja kulutuksen suuntaaminen ympäristölle ja ilmastolle vähiten haitallisiin tuotteisiin.

Vihriälän raportissa nostetaan keskeisesti esille vihreän elvytyksen merkitys. Olennaista on, että valitut vihreän elvytyksen toimet ovat vaikuttavia ja käynnistettävissä siten, että ne tukevat talouden toimintaa riittävästi nopeasti. Raportissa suositellaan vihreän teknologian ja kiertotalouden edistämistä tutkimuksen sekä tukien ja soveltuvin osin sääntelyn avulla. Myös kansainväliset tutkimukset osoittavat, että vihreään elvytykseen investoidut panostukset tuottavat merkittävästi enemmän pysyviä työpaikkoja kuin fossiilisiin energialähteisiin tehdyt panostukset.

Korona-elvytyksen toteutuksessa on kiinnitettävä huomiota ratkaisujen sosiaaliseen ja alueelliseen oikeudenmukaisuuteen. Elvytystoimenpiteiden hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että tavoitellaan tasapuolisesti kaikkien hyvää ja huolehditaan myös erityisesti haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä ja pidetään yhteiskunta toimintakykyisenä.

3.1. Euroopan Unionin ja kansalliset toimet

Euroopan unioni on asettanut tavoitteekseen olla maailman ensimmäinen ilmastoneutraali alue vuoteen 2050 mennessä. Komission mukaan siirtymään tarvitaan huomattavia investointeja sekä EU:lta ja sen jäsenvaltioiden julkiselta- ja yksityiseltä sektorilta. Komissio on julkaissut ison joukon toimenpiteitä vihreän siirtymän tukemiseen jäsenvaltioissa. Joulukuussa 2019 komissio antoi tiedonannon vihreän kehityksen ohjelmasta. Suomen kannalta keskeisiä lähtökohtia ovat muun muassa:

-EUn heinäkuussa hyväksyttyä elvytyspakettia, rahoituskehystä sekä EU:n vihreän suunnitelman yhteydessä käynnistettäviä muita rahoitusinstrumentteja hyödynnetään täysimääräisesti kansallisissa elvytystoimenpiteissä. Elvytystoimilla voidaan vauhdittaa siirtymää kohti hiilineutraalia kiertotalouden periaatteita hyödyntävää vihreää taloutta.

-Päästökauppa on EU:n tärkein keino ilmaston lämpenemisen torjumiseksi. Suomen ilmastotavoitteen kannalta EU:n päästökauppajärjestelmän toimivuus on keskeinen. Suomen tavoite on lisätä EU:n päästökaupan vaikuttavuutta sekä päästötavoitetta tiukentamalla että laajentamalla päästökauppaa mm. kattaen koko lämmityssektorin. EU:n komissio ilmoitti Green deal –tiedonannossa, että se esittää EU:n vuoden 2030 kasvihuonekaasupäästöjen vähennystavoitteen nostamista 50-55 %:iin. Hallitus esitti tiedonantoa koskevassa e-kirjeessä (E 61/2019 vp), että tavoitteen tulisi olla vähintään 55 % ja uudet päästövähennykset kohdistetaan ensisijaisesti päästökauppasektorille.

Suomen hiilineutraaliustavoite edellyttää nopeutettuja päästövähennyksiä kaikilla sektoreilla sekä hiilinielujen vahvistamista. Hallitus on laatinut tiekartan kohti hiilineutraaliustavoitetta, ja sen toimenpiteitä valmistellaan parhaillaan. Hallituksen ilmastovuosikertomuksen mukaan päästövähennyksistä sopimatta on vielä noin 15 milj. tonnia CO₂/ekv. Tarvittavien päästövähennystoimien suuruus ja kohdentuminen eri sektoreille täsmentyy valmisteilla olevan ilmasto- ja energiastrategian sekä pitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman valmistelun yhteydessä. Suomen keskeisimmät päästövähennystoimet koskevat teollisuuden vähähiilisyystoimenpiteitä, liikenteen päästöjen vähentämistä sekä fossiilisten polttoaineiden ja turpeen käyttöä.

3.2. Uusiutuva energia ja energiatehokkuus

Uusiutuvan energian tuotannon ja käytön edistäminen on tärkeää mukaan lukien hajautetut uusiutuvan energian ratkaisut sekä älykkäät energiajärjestelmät. Painopisteen tulee olla innovaatioiden kehittämisessä ja käyttöönnotossa. Uusiutuva energia vähentää riippuvuutta tuontipolttoaineista, mutta edellyttää mm. alueellisten sähkömarkkinoiden hyvää toimintaa ja kysyntäjoustopien kehittämistä.

Monet uusiutuvan energian investoinnit ovat varsin nopeasti toteutettavissa. Energiasektorin uudet ratkaisut, kuten sektori-integraatio, energian varastointiratkaisut, hiilidioksidin talteenotto ja varastointi / hyödyntäminen (CCS/U) ja kysyntäjousto luovat pohjaa ilmastoneutraalille energiajärjestelmälle ja teknologia-voimille. Työ- ja elinkeinoministeriön sektori-integraatiotyöryhmä selvittää eri energiamuotojen tarpeita ja mahdollisuuksia sektori-integraatiossa ja kartoittaa integraation esteitä. Työryhmä arvioi myös mahdollisuudet edistää vetytaloutta ja sähköstä tuotteiksi -ratkaisuja (ns. Power-to-X).

Sähköntuotannon osalta uusiutuvan energian (etenkin tuulivoima) investoinnit syntyvät pääosin markkinaehtoisesti. Teollisuuden vähähiilisyystiekartat osoittavat, että sähkönkulutus saattaa 10 vuoden aikana nousta jopa 50%. Päästöttömän sähkön tarve kasvaa. Tiekarttojen toteuttaminen vaatii lisää sähköä (päästötöntä, kohtuuhintaista ja toimitusvarmaa) ja riittävästi osajia.

Lämmöntuotannon osalta fossiilisten polttoaineiden ja turpeen korvaaminen edellyttää sähköistymistä ja sektori-integraatiota muiden energiajärjestelmien kanssa sekä siihen liittyvän teknologian kehittymistä.

Rakennukset kuluttavat noin 35 prosenttia kaikesta energiantuotannosta, ja rakennusten energiatehokkuuden kehittämisessä onkin runsaasti tehostamismahdollisuuksia. Kansallisena tavoitteena on, että Suomen rakennuskannan päästöt pienenevät 90 prosenttia vuoteen 2050 mennessä, missä sekä fossiilisesta energiasta luopumisella, että energiatehokkuuden parantamisella on merkittävät roolit. Lisäksi sektori-integraatio, kuten älykkään energiajärjestelmät ja älykkäät rakennukset, luovat mahdollisuuksia erilaisiin sähkönkulutuksen joustoihin ja energiatehokkuuteen.

Johdonmukainen ilmasto- ja energiapolitiikka luo edellytyksiä energiaintensiivisen teollisuuden investoinneille. Keskeistä on sääntelyn ja verotuksen ennakoitavuus. Ilmatoratkaisujen kaupallistaminen edellyttää

myös pilotointivaihetta, sillä kaupalliset investoinnit ovat usein kymmenien tai satojen miljoonien kokoluokassa toimivia laitoksia. Innovaatioita ja uuden teknologian investointeja tulee tukea vivuttaen tehokkaasti yksityistä rahoitusta.

EU:n oikeudenmukaisen siirtymän mekanismilla on tarkoitus varmistaa, että vihreä siirtymä on reilu ja oikeudenmukainen. Komissio suosittaa oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) kohdentamista Suomessa turpeen energiakäytön vähentämiseen ja kohdentamaan määrärahat Itä- ja Pohjois-Suomeen.

Toimenpide-ehdotukset

Uusiutuvan energian ja energiatehokkuuden innovatiivisten uuden teknologian demonstraatiohankkeiden käynnistymisen turvaaminen investointituella. Uuden teknologian demonstraatio- ja kaupallistamistuen laajentaminen, 30-60 milj. eurolla (vuosille 2021-2022).

Poistetaan tuulivoimantuotannon esteitä. Tuulivoimantuotannon esteiden/haasteiden poistaminen (ml puolustusvoimien tutka-järjestelmän uudistamistarve, lupamenettelyn resurssit).

Käynnistetään kaukolämmön vähähiilisyysratkaisujen ohjelma. Edistetään kaukolämmön ei-polttoon perustuvia ratkaisuja.

Haasteena on luopua nopeasti fossiilisista polttoaineista ja turpeesta siten, että ne eivät liiaksi korvautuisi puun energiakäyttöön perustuvilla ratkaisuilla. Edistetään teollisen mittaluokan hukkalämpöjen hyödyntämistä investointituilla.

Siirtymävaiheen aikana on tarpeen turvata metsätalouden korjuutähteisiin pohjautuvan metsäenergian saatavuus ja edistää bio-kaasuun perustuvia arvoketjuja.

Kehitetään biokaasuun perustuvia arvoketjuja.

Edistetään rakennuskannassa öljylämmityksestä luopumista, energiatehokkuutta ja omaenergian tuotantoa

Rahoitetaan Business Finlandin t&k-lainalla tutkimus- ja kehittämistyön perusteella valikoituneiden teknologioiden testausta ja todentamista eli pilotointia. TKI lainalla voidaan rahoittaa erityisesti pk- ja mid cap yritysten haastavien ja uudiistavien ilmastoratkaisuiden pilotointia. T&K-lainalla tavoitellaan nykyistä merkittävästi laajemmin teknologia- ja hankekannan muodostumista Suomeen taloutemme muuttamiseksi ilmastoneutraaliksi 2035 mennessä. Pilotoidut ratkaisut pohjustavat tulevia vähähiilisyysinvestointeja ja vauhdittavat ilmastoratkaisujen vientiä.

3.3. Teollisuus

Kolmetoista toimialaa ovat valmistelleet sektorikohtaisia vähähiilitiekarttoja. Pääosa tiekartoista on valmistunut. Mukana ovat olleet esimerkiksi energiantensiiviset toimialat kemianteollisuus, metsäteollisuus, teknologiateollisuus, rakennusteollisuus ja energiateollisuus ja yhdeksän pienempää toimialaa. Tulevaisuudessa painopisteeksi muodostuukin tavoitteellinen muutos kohti vähähiilisyttä ja kiertotaloutta. Tämä edellyttää kaikilta sektoreilta merkittäviä investointeja sekä tuotantoteknologian uudistamiseen että TKI-toimintaan. Yksittäisten investointien vaikutus päästökehitykseen on suuri (esim. SSAB:n Hybrit-hanke), eivätkä päästövähennykset tapahdu lineaarisesti vaan portaittain.

Suomi pyrkii kiertotalouden edelläkävijäksi, mikä tarjoaa merkittäviä kasvumahdollisuuksia useille teollisuudenaloille. Tavoitteena on luonnonvarojen käytön merkittävä tehostaminen, liiketoimintamalleja ja tuotanto- ja kulutustapoja uudistamalla sekä erityisesti digitalisaation mahdollisuuksia hyödyntämällä. Teollisuuden kiertotalous vähentää materiaalitarvetta ja tuo säästöjä. Ilman luonnonvarojen ja materiaalien tehokkaampaa käyttöä ilmastotavoitteiden saavuttaminen on vaikeaa. Kiertotalousohjelman toimeenpano edellyttää kiertotalousratkaisujen ja -ekosysteemien kehityksen tukemista ja EU-rahoituksen hakemista. Rahoituskohteita voivat olla teollisen mittakaavan pilotti- ja demonstraatiohankkeiden toteutus, ekoteollisuuspuistojen verkostojen investoinnit sekä uudet keskisuuren mittakaavan tuotantolaitokset ja jalostusyksiköt. Rahoitus keskittyy kiertotalouden osalta lupaavimpiin sektoreihin ja EU:n kiertotalouden toimenpidesuunnitelman fokusalueisiin (tekstiilit, elektroniikka, pakkaukset, akut).

Merkittävä osa rahoituksesta tulisi suunnata kiinteistö- ja rakennusalan uusien, digitaalisiin teknologioihin perustuvien ratkaisujen kehittämiseen (mm. tietomallit suunnittelu- ja kaavoitusprosesseissa), materiaali-

innovaatioihin, aiempaa parempiin tuotantoteknologioihin (mm. modulaarisuus), materiaalien ja raaka-aineiden uudelleenkäyttöön sekä koko arvoketjun yhteistyömalleihin. Rahoitus ohjataan uusiin ratkaisuihin, joilla on todistetusti potentiaalia luonnonvarojen käytön ja CO₂-päästöjen vähentämiseen

Suomi tunnetaan EU:ssa myös vahvana biotalousmaana. Biokiertotalouden ratkaisut mahdollistavat raaka-aineiden tehokkaan ja säästeliään käytön ja teollisuuden sivuvirtoihin perustuvien uusien lisäarvotuotteiden kehittämisen. Suomen biotalousstrategian päivitystyön tavoitteena on biotalouden tuotteiden jalostusarvon kasvattaminen, alueiden biotalouksien vahvistaminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Tutkimus- ja kehittämistoimintaa suuntaamalla tuetaan uusia biotalouden investointeja sekä uusien vihreiden työpaikkojen syntyä. Biotalouden pääomaintensiivisillä aloilla tarvitaan myös valtion lisäpanostuksia infrastruktuuriin sekä rahoituspalveluita. Kestävien biomassojen saatavuuden turvaaminen sekä ennakoitavissa oleva toimintaympäristö ovat myös keskeisiä huomioiden hiilineutraaliustavoitteet.

Teollisuuden vähähiilisyystiekartat osoittavat, että sähkönkulutus saattaa 10 vuoden aikana nousta jopa 50%. Päästöttömän sähkön tarve kasvaa. Tiekarttojen toteuttaminen vaatii lisää sähköä (päästötöntä, kottuuhintaista ja toimitusvarmaa), riittävästi osajia yms. Hallitusohjelmassa linjattu teollisuuden sähköveron (sähköveroluokka 2) alentaminen EU-minimiin ja siihen liittyvä energiaintensiivisen teollisuuden energiaveron palautuksen poisto voi johtaa yksittäisten yritysten kohdalla erittäin merkittävään energiaverojen kasvuun tilanteessa, jossa yritys on saanut merkittäviä palautuksia fossiilisen energian veroista. Selvitetään mahdollisuutta tukea tällaisten yritysten energiantuotannon päästöjen vähentämistä EU:n oikeudenmukaisen siirtymän rahastolla ja elpymisvälineellä. Tämä mahdollistaa päästöjen vähentämisen nopeuttamisen ja verouudistuksen siirtymäajan lyhentämisen.

Toimenpide-ehdotukset

Lisätään vähähiilietiekarttojen toimeenpanoa tukevaa TKI-rahoitusta. Vähähiilietiekarttojen toimeenpano edellyttää merkittäviä TKI-panostuksia, uusien ratkaisujen pilotointia sekä merkittäviä tuotannollisia investointeja. Etenkin tulisi huomioida toimialat, joille on mahdollista synnyttää uusia arvoketjuja ja suunnata tukia yrityksille, joiden avainteknologioilla voidaan vauhdittaa vientiä sekä ilmasto- ja kestävyyshaasteen ratkaisemista myös globaalisti.

Kiertotalouden ja vähähiilisten ratkaisujen TKI –ohjelma. Edistetään kiertotalousohjelman toimeenpanoa sekä teollisuuden sähköistymistä ja prosessipäästöjen vähentämistä rahoittamalla teollisen mittakaavan pilotti- ja demonstraatiohankkeita sekä ekoteollisuuspuistojen verkostojen sekä uudet keskiuuden mittakaavan tuotantolaitosten ja jalostusyksiköiden investointeja. Tuetaan suuren mittaluokan demonstraatiohankkeita teollisuuden prosessien sähköistämiseksi ja muuttamiseksi vähäpäästöisiksi EU:n rahoitusvälineitä hyödyntäen sekä kiinteistö- ja rakennusalan kehittämiseen uusilla ratkaisuilla kuten digitaalisilla teknologioilla. Julkisella tuella voidaan pienentää investointien teknologiariskiä. Investointien toteutuminen riippuu julkisen tuen lisäksi muun muassa yritysten investointisyklissä ja edullisen päästöttömän sähkön saatavuudesta.

Edistetään biotalousstrategian toimeenpanoa; edistetään kestäviä biotalousinvestointeja, suunnataan TKI-panostuksia biokiertotalouden korkean lisäarvon tuotteisiin sekä puurakentamiseen.

Osallistutaan käynnistymässä oleviin ilmastoneutraaliutta vauhdittaviin IPCEI-prosesseihin. EU-jäsenmailla on aikomus käynnistää sekä vedyn että vähäpäästöisen teollisuuden kehitystä vauhdittamaan näiden arvoketjujen IPCEI (Important Project of Common European Interest) -menettelyt. Näistä vety-IPCEI-prosessi on näillä näkymin käynnistymässä syksyn 2020 aikana. Ilmastotavoitteiden osana komissio on valmis käyttämään IPCEI-menettelyä työkaluna, jolla jäsenmaat voivat olla mukana vauhdittamassa isoja ja kunnianhimoisia vähähiilisyysratkaisuja. Mukana olo avaa suomalaisille yrityksille pääsyn syntymässä oleviin eurooppalaisiin arvoketjuihin. Tutkimuksen ja tuotekehittelyn edistäminen ovat erityisen tärkeitä.

Varmistetaan elvytystoimenpiteiden sosiaalinen ja alueellinen oikeudenmukaisuus.

3.4 Kestävän liikenne- ja viestintäjärjestelmän kehittäminen, yhdyskuntarakenne

Liikenne ja viestintä luovat hyvinvointia, kestävä kasvua ja kilpailukykyä. Liikenneväylien laatu ja viestintäverkkojen kapasiteetti eivät kuitenkaan riittävästi tue asiakastarpeita eikä kestävä vähähiilistä kasvua edistäviä digitaalisia palveluita ja automaatiota. Väylien palvelutasoon tarvitaan selkeä parannus, jotta uusia liikennepalveluja voidaan käyttää ja elinkeinoelämän kuljetukset sujuvat kustannustehokkaasti ja kestä-

västi. Viestintäverkkojen kattavuudessa on ongelmia, joita raivaamalla voidaan edistää uutta kestävästä liiketoimintaa ja kilpailukykyä sekä helpottaa päätöksentekoa. Kilpailukyvyyn ja vihreän kasvun kannalta olisi keskeistä, että Suomen liikennejärjestelmän yhteiskuntataloudellinen tehokkuus paranisi taaten koko maan saavutettavuuden ja vastaten paremmin elinkeinojen, työssäkäynnin sekä asumisen tarpeisiin. Tämän lisäksi on tärkeää, että Suomessa saataisiin syntymään koti- ja ulkomaisille markkinoille ratkaisuja, joilla parannetaan ihmisten mahdollisuuksia valita kestävämpiä liikkumismuotoja - erityisesti kaupunkiseuduilla, joilla päästövähennysten aikaansaaminen on väestöpohjan vuoksi kustannustehokasta.

Tässä tarkoituksessa on tärkeää parantaa ensinnäkin Suomen **alueiden kansainvälistä saavutettavuutta** kustannustehokkaasti erityisesti elinkeinoelämän näkökulmasta. Tämä edellyttää mm. toimenpiteitä Helsinki-Vantaan lentoaseman toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi sekä merenkulun toimintaedellytyksistä ja kansainvälisen liikenteen sujuvuudesta huolehtimiseksi. Lisäksi on kehitettävä myös elinkeinoelämän ja työssäkäynnin kannalta merkittäviä yhteyksiä maakuntakeskusten välillä ja yhteyksiä Helsinkiin eri puolilta Suomea siten, että matka ajat niiden kaupunkien välillä, joilla merkittävää pendelöintiä tai muuta matkustamista, lyhenevät keskimäärin. Myös joukkoliikenteen kilpailukykyä suhteessa henkilöautoiluun tulisi parantaa työssä-käynnin kannalta merkittävimmillä yhteysväleillä maakuntakeskusten välillä.

Perusväylänpidossa tulisi tulevan vuosikymmenen aikana huomioida laajan maantieverkon tarpeet ja kiinnittää erityistä huomiota ratojen suuriin peruskorjaustarpeisiin. Rapautuva väyläverkko vaikuttaa jo nyt elinkeinoelämän kilpailukykyyn kaikilla alueilla. Väyläverkon korjaus-velka on kasvanut 2,8 mrd:n €:n suuruiseksi ja ilmastonmuutos kiihdyttää väyläverkon rapautumista. Työssäkäynnin ja kestävien liikkumismuotojen edistämiseksi tulisi asettaa väyläverkon palvelutasotavoitteet eurooppalaisten TEN-T ydinverkkokäytävien radoille ja teille. Lisäksi yksityisteiden tukia voitaisiin suunnata mm. elinkeinoelämän kuljetustarpeisiin.

Markkinaehtoisten **joukkoliikennepalveluiden kilpailuedellytyksiä** tulisi edistää ja peruspalveluiden tarjonasta huolehtia mahdollisimman kustannustehokkaasti alueilla, joilla markkinaehtoisia palveluita ei synny huomioiden alueelliset erityispiirteet. Joukkoliikenne-tuen kohdentuminen tulisi määritellä nykyistä tarkemmin ja rahoitusta tulisi kohdistaa myös haja-asutusalueiden palveluiden rahoitukseen ja kehittämiseen (ml. Mobility as a Service, MaaS ja henkilökuljetusten yhdistely).

Panostukset liikenneverkkoon pitäisi nähdä kulujen sijaan investointina samalla tavalla kuin kaupallisesti rahoitettavissa viestintäverkoissa. Elinkeinoelämän kilpailukykyä ja kestävästä kasvua tukevien liikennehankkeiden rahoitustarve on seuraavan kymmenen vuoden aikana jopa 60 miljardia euroa, kun vuosittainen valtion budjetissa osoitettu liikenneinvestointien rahoitus on ollut keskimäärin noin 450 miljoonaa euroa. Liikenneverkon rahoituspohjan laajentamiseksi tulisikin määritellä kustannusjakoperiaatteita sekä tarkastella talousarviorahoitusta täydentäviä rahoitusmalleja ja joustavoittaa budjettikäytäntöjä. Esimerkiksi kaupunkiseutujen välisiä raideyhteyksiä voidaan kehittää hankeyhtiömallilla. Yhtiöiden tulorahoitus on kuitenkin ratkaistava, sillä yhtiöiden kiinnostusta rajoittaa tällä hetkellä maantieverkon käytön hinnoittelumahdollisuuksien puuttuminen ja ratamaksua koskevat rajoitteet. Lisäksi valtion ja kaupunkiseutujen yhteisrahoitetut infra- ja palveluostot sekä sopimusyhteistyön kehittäminen ovat keinoja laajentaa liikennejärjestelmän rahoituspohjaa ja edistää joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn ja muiden kestävien liikkumismuotojen osuutta liikkumisesta. Kansallisen rahoituksen lisäksi myös EU-rahoitus ja elvytysvälineen mahdollisuudet tulisi hyödyntää täysimääräisesti liikennejärjestelmän kehittämisessä kestävämmäksi. EU-rahoituksen saantoa voidaan parantaa varmistamalla, että sekä kansalliset ja EU-tavoitteet liikennealan vihreästä siirtymästä ovat yhteneväiset ja että elvytysvälinettä voidaan hyödyntää kansallisen 12-vuotisen liikennejärjestelmäsuunnitelman ja fossiilittoman liikenteen tiekartan toimenpiteiden rahoittamisessa.

Liikenteen muuttaminen hiilivapaaksi vaatii selkeän yhteisen vision ja kunnianhimoisen yli hallituskausien ulottuvan toimenpideohjelman. Keskeistä on tunnistaa ja toimeenpanna keinot, joilla kotimaan liikenteen

kasvihuonekaasupäästöt puolitetaan vuoteen 2030 mennessä ja liikenne muutetaan nollapäästöiseksi viimeistään vuoteen 2045 mennessä. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää laajan keinovalikoiman käyttöä. Keskeisiä ovat mm. liikenteen verotuksen, hinnoittelun, tukien, liikennejärjestelmän sekä lainsäädännön kehittämisen keinot ja niiden vaikutusten arviointi.

Liikenteen ohjauksen ja hallinnan digitalisoinnilla voidaan parantaa kuljetusten ja liikkumisen tehokkuutta sekä samalla luoda korkean jalostusasteen ratkaisuja kansainvälisille vientimarkkinoille. Viestintäverkkojen potentiaali tulisi hyödyntää ja automaation mahdollisuuksia liikennejärjestelmässä tulisi tarkastella. Esim. raideliikenteen ohjauksen digitalisointiin tähtäävä Digirata on välttämättömyysinvestointi, joka toteuttamalla voidaan tehokkaasti parantaa mm. raidekapasiteetin käyttöastetta. Myös muulle liikenteen hallinnan hyödyntämiselle tulisi osoittaa rahoitusta, jolla parannettaisiin liikennejärjestelmän toimivuutta kustannus-tehokkaasti.

Kaupungistuminen, väestön keskittyminen kasvuseuduille ja väestön väheneminen muualla määrittävät **aluerakenteen, yhdyskuntien ja liikenteen kehitystä**. Suurimmilla kaupunkiseuduilla väestönkasvu edellyttää merkittävää asuntorakentamista ja kestävän yhdyskuntarakenteen toteuttamista, liikkumisen murrosta sekä niihin liittyviä ilmastoystävällisiä investointeja. MAL-sopimusten rooli on suurimmilla kaupunkiseuduilla keskeinen ja se sitoo yhteen kestävän ja vähähiilisen yhdyskuntarakenteen, liikennejärjestelmän ja asumisen. Toisaalta kaupungistumisen nykykehitys eriyttää voimakkaasti valtakunnallista aluerakennetta ja aluekehitystä. Yhdyskuntakehityksessä se näkyy väestöään menettävien alueiden palveluverkon ja saavutettavuuden heikentymisenä sekä liikennejärjestelmän että infrastruktuurin vajaakäyttöisyyden lisääntymisenä. Kaupunkiseutujen ulkopuolella joukkoliikenne ei voi toimia samalla tavoin ratkaisuna liikkumisen keskeytyksenä kuin niiden sisällä tai välillä. Tärkeäksi keinoksi nousee kaupunkien välisten tehokkaiden joukkoliikennekäytävien kehittäminen ja matkaketjujen luominen niiden yhteyteen. Saavutettavuus keskuksiin lisää kestävää vuorovaikutusta kaupunkien ja maaseudun välillä sekä tukee monipaikkaisuutta ja etätöitä.

Luontopohjaisilla ratkaisuilla edistetään yhtäaikaaisesti ilmastonmuutokseen sopeutumista, luonnon monimuotoisuutta ja ihmisten hyvinvointia. Luontopohjaisilla ratkaisuilla voidaan myös käsitellä yhdyskuntien hulevesiä, meluhaasteita ja siten vähentää niistä johtuvia päästöjä ympäristöön sekä luoda uusia ratkaisuja. Rahoitus suunnataan ratkaisuihin, joita voidaan skaalata laajempaan mittakaavaan. Ekologisen kompensaa-tion avulla ihmisen toiminnasta luonnon monimuotoisuudelle yhtäällä aiheutunut haitta hyvitetään lisää-mällä luonnon monimuotoisuutta toisaalla. Ekologinen kompensatio edistää samalla luonnonvarojen käytön vähentämistä.

Toimenpide-ehdotukset

Laaditaan valtioneuvoston päätettäväksi valtakunnallinen 12-vuotinen suunnitelma liikennejärjestelmän pitkäjänteiseksi kehittämiseksi ja **priorisoidaan sen toimeenpanossa mm. elinkeinoelämän tarpeiden ja työvoiman liikkuvuuden näkökulmasta tehokkaimmat investoinnit, tuet ja kulutusmenot. (vireillä, valmistuu 2021)**

Varmistetaan suunnitelman edellyttämä rahoitus mm. julkisen talouden suunnitelmassa, kuntien ja muiden osakkaiden kanssa laadittavissa sopimuksissa sekä hyödyntämällä EU:n rahoitusvälineitä, ml. CEF-välinettä ja elpymisvälinettä.

Toteutetaan suunnitelman puitteissa liikenneinfranja palvelujen laatua parantavia investointeja, **joilla voidaan vaikutusten arvioinnin perusteella kustannustehokkaimmin edistää Suomen saavutettavuutta ja liikennejärjestelmän kestävyttä.**

Laaditaan valtioneuvoston päätettäväksi fossiilittoman liikenteen tiekartta, **jossa esitetään konkreettiset keinot liikenteen päästöjen puolittamiseen vuoteen 2030 mennessä. Työssä arvioidaan mm. liikenteen verotuksen, hinnoittelun, tukien, liikennejärjestelmän sekä lainsäädännön kehittämisen keinoja ja niiden vaikutuksia.**

Luontopohjaisten ratkaisujen hyödyntäminen ja lisääminen kaupunkirakenteessa sekä ekologisen kompensaa-tion pilotointi. **Suunnataan rahoitusta pääosin kaupunkien ja kuntien käytännön piloteille, jolla tavoitellaan uusia luontopohjaisia ratkaisuja tai aiemmin testattujen ratkaisujen skaalausta laajempaan mittakaavaan.**

MAL sopimusten laajentaminen uusille alueille ja kunnallistekniikka-avustus.

Fossiilittoman liikenteen edistäminen edellyttää sähkön lataus- ja kaasunjakeluverkostoon liittyvien investointien vauhdittamista.

3.5 Yksityinen kulutus, julkinen sektori

Ihmisten arjen valinnoilla on merkittävä vaikutus kotimaisen kysynnän kasvattamiseen sekä myös ilmasto- tavoitteiden toteuttamiseen. Kannusteita, kestäväää kulutusta edistäväää politiikkaa ja ohjauskeinoja tulee hallitusohjelman mukaisesti muuttaa tukemaan haluttua kehityssuuntaa. Julkisiin hankintoihin käytetään vuosittain 25-30 mrd. euroa ja hankinnoilla on mahdollisuus edistää merkittävästi nykyistä paremmin vähä- hiilisiä ja kiertotalouden mukaisia ratkaisuja muun muassa aikaistamalla ja lisäämällä julkisia vihreitä infra- hankintoja sekä innovatiivisia hankintoja.

4. Viennin ja kansainvälistymisen edistäminen

Suomi on vahvasti vientivetoinen maa. Vuonna 2019 Tavaroiden ja palveluiden viennin arvo oli 96 miljardia euroa ja viennin suhde bruttokansantuotteeseen nousi 40 prosenttiin. Suomen vienti on ollut tavarapainot- teista. Suomen tavaraviennin arvo laski 14,5 prosenttia ja tavaratuonnin arvo 9,1 prosenttia tammi-huhti- kuussa. Samalla aikavälillä EU:n tavaravienti laski 8,6 prosenttia ja tavaratuonti 9,3 prosenttia. Yhdysval- loissa tavaravienti laski 14 prosenttia ja tavaratuonti 13,1 prosenttia tammi-toukokuussa (UM tilannekuva 3.7.2020).

Talouden kasvu-uralle pääsy on kiinni maailmantalouden elpymisestä sekä vientiyriyten kyvystä löytää uusia kasvumahdollisuuksia. Koronaviruksen aiheuttama taloustilanne ei vähennä, vaan lisää tarvetta inves- toida uusien globaalisti kilpailukykyisten tuotteiden ja palveluiden kehittämiseen. Kriisin jälkeen talouden nousu tapahtuu osin eri tuotteisiin ja palveluihin perustuen kuin aiemmin.

Kansainvälisesti kasvavien ja vientiä harjoittavien yritysten määrä on Suomessa edelleen liian pieni. Suurten yritysten vaikutus kansantalouteemme on edelleen merkittävä. Suomi tarvitsee kriisistä noustakseen ny- kyistä huomattavasti enemmän kansainvälistymisestä kasvua tavoittelevia, innovatiivisia yrityksiä sekä ul- komaisia Suomeen investoivia yrityksiä. Pk-yrityksiltä kansainvälistyminen vaatii muun muassa riskinotto- kyä, resursseja, vientiosaamista sekä uusia toiminta- ja rahoitusjärjestelyjä.

Hallitusohjelman Viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelman tavoitteena on kansainvälistymisen laaja-alai- nen edistäminen sekä miljardiluokan liiketoimintaekosysteemien synnyn tukeminen. Ohjelma on raken- nettu yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa ja se toimii koordinaatio- ja johtamisvälineenä olemassa olevien toimintojen kehittämiseksi, uusien toimenpiteiden käynnistämiseksi sekä poikkialhinnollisesti yh- teisten tavoitteiden asettamiselle ja seurannalle. Ohjelman teemat ovat: 1) kysyntävetoiset ekosysteemit (ml. globaalin markkinatarpeen yhdistäminen suomalaisiin yritysverkostoihin 2) kansainvälistymispalvelut (ml. Business Finlandin ulkomaanverkon laajentaminen sekä kuntien yrityspalvelujen kytkeminen osaksi kansallisia palveluita 3) rahoitustarjonta (ml. Kansainvälisen ja EU-rahoituksen neuvontapalvelu sekä 4) Il- mastoratkaisut (mm. Ilmastoratkaisujen merkitys maakuvatyössä).

Julkkiset vienninedistämisspalvelut ja valtion arvovaltapalvelut täydentävät kaupallisten palveluiden markki- napuutetta tarjoamalla maksutonta perusneuvontaa, rahoitusta ja kansainvälisiä kontaktiverkostoja. **Team Finland -verkosto** kokoaa yhteen kaikki yrityksille suunnatut kansainvälistymispalvelut. Verkosto edistää vientiä ja pk-yritysten kansainvälistä kasvua tarjoamalla sujuvan palvelupolun kansainvälistyville yrityksille. Team Finland-verkoston ulkomaan resursseja on vahvistettava Suomen viennin edellytysten turvaamiseksi kiristyneissä kv. kilpailussa. Virtuaalisten työtapojen hyödyntämisen lisäksi on ensiarvoisen tärkeää toimia paikan päällä Suomen vientiyriyten kannalta keskeisillä markkina-alueilla. Muuttuneen kysynnän ymmär- täminen Suomen eri vientikohdemaissa ja tähän työhön liittyvä, Team Finland-maajohtajien kartoittamien erilaisten bisnesmahdollisuuksien suora viestiminen vientiyriyksille, korostuu. Team Finland-ulkomaanver- koston tarjoama paikallistuntemus ja arvovaltapalvelut edesauttavat yritysten mahdollisuuksia. Kesällä

2020 käynnistynyt kuuden teemasuurlähtetillään Business to Government –toimintamalli vahvistaa horisontaalista Team Finland-työtä Suomen keskeisimmillä vientiklustereilla (energia, bio ja kiertotalous, terveys ja hyvinvointi, digitalisaatio ja uudet teknologiat, koulutus, kauppa ja kehitys sekä innovaatiot). Suomen viennin menestymistä edesauttaa isojen toimialakohtaisten ratkaisujen tarjoaminen (ns. megaopportunities) sekä suurempien suomalaisten vientiyriyten oma aloitteellinen toiminta ns. veturiyriyksenä.

Suomella on esimerkiksi väestöpohjaltaan samankokoiseen Tanskaan verrattuna merkittävästi vähäisemmät resurssit vienninedistämistyössä ulkomailla. Business Finlandilla tällä hetkellä noin 145-150 htv:tä ja UM:llä noin 120-130 htv:tä, yhteensä noin 165 – 180 htv:tä. Tanskalla on noin kaksinkertainen määrä resursseja ulkomailla eli yli 300 henkilöä vienninedistämistehtävissä.

Team Finland-verkoston työssä panostetaan myös yrityspalveluiden alueelliseen yhteensovittamiseen ja Talent Boost –yrityspalveluihin. Tavoitteena on, että alueelliset, kansalliset ja kansainväliset sekä julkiset ja yksityiset kansainvälistymispalveluja tarjoavat organisaatiot toimivat entistä vaikuttavimmin yhteen yritysten kansainvälistymisen tueksi. Kuntien yrityspalvelut sekä kauppakamari- ja yrittäjäverkostot kytketään vahvemmin osaksi kansainvälistymispalvelujen kokonaisuutta. Samalla vahvistetaan kv. osajien saatu vuutta yritysten kasvun ja kansainvälistymisen ja tki-toiminnan tarpeisiin, mm. käynnistämällä globaali Talent Boost –innovaatiokilpailu. Business Finlandin Talent Boost –yrityspalveluita vahvistetaan pk-yritysten kasvun ja kansainvälistymisen edistämiseksi ja yritysten oman vientiosaamisen kehittämisen tukemiseksi.

Energiateknologia-alan vientimahdollisuudet ovat heikenneet merkittävästi koronakriisin vuoksi. Business Finlandin ja ulkoministeriön verkostoja tulee hyödyntää markkinamahdollisuuksien kartoittamiseksi. Tuetaan kokonaisratkaisujen syntymistä vastaamaan kansainvälisiin markkinamahdollisuuksiin. Globaaleja yhteistyökontakteja tulee myös ylläpitää ja luoda uusia mahdollisuuksien mukaan.

Food from Finland-ohjelmalla on tuettu elintarvikkeiden vientiä EU-rajojen ulkopuolelle. Uudenlaisten vientipalveluiden avulla elintarvikkeiden vientiä voidaan edelleen tehostaa.

Teollisuuden vähähiilisyystiekarttojen valmistelu on osoittanut, että Suomalaisten yritysten hiilikädenjäljestä tulee erittäin merkittävä kilpailuetu. Suomen edelläkävijyyttä kannattaa rakentaa myös maakuvatyön kautta tukemaan yritysten kansainvälistymistä. Tulevina vuosina teollisuuden ympäristöasioiden painopisteeksi muodostuukin tavoitteellinen muutos kohti vähähiilisyttä ja kiertotaloutta, ja se edellyttää kaikilla sektoreilla merkittäviä investointeja sekä tuotantoteknologian uudistamiseen että TKI-toimintaan.

Toimenpide-ehdotuksia

Käynnistetään hallitusohjelmaan sisältyvä viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelma kansainvälisten arvoverkostojen muutosten pohjalta sekä varmistetaan ohjelman toimien riittävä resurssointi.

Ohjelmaan esitettävillä lisäpanostuksilla toteutetaan ohjelmassa tunnistettuja toimenpidekokonaisuuksia 1) Ilmastoratkaisujen maakuvatyö (2M€) Samalla kehitetään yritysten mahdollisuuksia hyödyntää kaupallista maakuvatyötä omassa liiketoiminnassaan. Työlle on hyvä pohja, sillä yritysten ratkaisut ovat kansainvälisesti korkeatasoisia, Suomi tunnetaan osin jo kiertotalouden edelläkävijänä ja mm. toimialojen vähähiilisyystiekartat ovat kansainvälisesti ainutlaatuisia. Vähähiiliratkaisut tarjoavat suomalaiselle teollisuudelle merkittäviä uusia vientimahdollisuuksia. Suomi voi olla suurempi ilmastohaasteen ratkaisija mutta tunnettavuudessa jäämme verrokkimaiden taakse, mikä hidastaa yritysten kansainvälistymistä. 2) Yrityspalveluiden alueellinen yhteensovittamiseen ja Talent Boost -yrityspalvelut (2M€).

Vahvistetaan Team Finland-ulkomaan verkoston Team Finland resursseja 10 milj. eurolla.

Hyödynnetään Business Finlandin ja ulkoministeriön verkostoja energiateknologian viennin edistämiseksi.

Vahvistetaan elintarvikkeiden vientiä kehittämällä uudenlaisia vientipalveluja.

5. Investointien ja TKI-toimenpiteiden edistäminen

Koronaviruksesta aiheutuva taluskriisi on lisännyt yritysten tulevaisuudennäkymiin liittyvää epävarmuutta, mikä heikentää investointimahdollisuuksia. Suorilla ulkomaisilla investoinneilla on Suomen talouteen sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia niin talouskasvuun, työllisyyteen, verotukseen kuin kotimaiseen kulutukseen. Suorat ulkomaiset investoinnit ovat merkittäviä Suomen talouden kilpailukyvyyn, kasvun ja elinkeinoelämän kehityksen kannalta.

Ulkomaisten Suomeen sijoittuvien yritysten kannalta keskeistä on vakaa ja ennustettava toimintaympäristö yli hallituskausien, ajantasainen lainsäädäntö, asiakaslähtöinen viranomaistoiminta sekä englanninkieliset digitaaliset palvelut. Tulevaisuuden osaamisen ja kansainvälisten huippuosaajien saatavuuden varmistaminen on keskeistä ja edellyttää pitkäjänteistä sitoutumista koulutus-, tutkimus- ja innovaatioinvestointeihin.

Julkisen sektorin on tärkeää poistaa investointihalukkuutta heikentävää epävarmuutta sekä kannustaa aineellisiin ja aineettomiin investointeihin. Yhteiskunnan omat panostukset tutkimukseen ja osaamiseen ovat tärkeä osa kokonaisinvestointeja. Vaikka koronapandemialla on vakavia seurauksia myös julkiselle taloudelle, ei ole syytä viivästyttää, pysäyttää tai perua investointeja ja hankintoja. Ennemmin julkisia hankintoja tulisi pyrkiä aikaistamaan, mikäli tarve hankinnalle on olemassa ja hankinta on muuten mahdollista. Julkisella sektorilla on tärkeä rooli myös varmistaa, että kotimainen ja EU-tason säädösympäristö tukee koronatilanteesta selviytymistä, kysynnän kohdentumista, hiilineutraaliustavoitteiden saavuttamista sekä yritysten uudistumista ja yhteistyötä. Julkisia hankintoja tulee hyödyntää kokeilu-, pilotti- ja referenssi kohteiden rakentamisessa ja valmistamisessa.

Lainsäädännön ohjausmekanismeilla ja reunaehdoilla on keskeinen merkitys myös uuden teknologian syntymiseen sekä investointeihin ja tämä tulisi tunnistaa paremmin politiikkatoimien ja investointirahoituksen kohdentamisessa. Aikajänne ilmaston lämpenemisen estämiseksi 1,5 asteeseen on rajallinen ja pelkkä markkinaohjautuvuus ei yksin ole riittävän vaikuttavaa lämpenemisen pysäyttämiseksi. Vastaavasti vapaaehtoisilla keinoilla ei EU:n komission mukaan yksin pystytä pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden katoa. Sääntelypolitiikan yhtenäinen suunta korostuu tulevaisuudessa niin kansallisesti kuin EU -tasolla.

Kansainvälisesti vertailtuna Suomi on onnistunut viruksen hallinnassa hyvin ja virustilanne Suomessa on vielä tällä hetkellä melko vakaa. Onnistunutta strategiaa ja vakaata tilannetta tulisi pyrkiä hyödyntämään Suomen maakuvatyössä esimerkiksi myös investointien ja osaavan työvoiman houkuttelussa.

Vihreään siirtymään ja kasvuun liittyviä investoinnit ovat keskeisiä ilmastonutraaliin talouteen siirtymisessä. Niiden rahoittamiseen ja hankintaan kohdistuu myös useita EU:n rahoitusvälineitä. Em. kokonaisuutta ja siihen liittyviä investointeja käsitellään kohdassa 3.

Terveys- ja sosiaaliala –TKI toiminnan edistäminen

Hallitusohjelman mukaisesti sosiaali- ja terveysalan TKI-ekosysteemiä kehitetään edistämällä etenkin kansallisten osaamiskeskittymien perustamista ja käynnistämistä (mm. syöpäkeskus, neurokeskus, genomikeskus ja lääkekehityskeskus). Kansainvälinen kiinnostus kansallisia osaamiskeskittymiä, biopankkeja, toisiolaikaa ja Findataa kohtaan on tällä hetkellä erittäin suurta. Terveysalan TKI-toiminnan kasvustrategian keskiössä ovat lääke-, terveysteknologia- ja bioteknologia-alaa. Yhä suuremmissa roolissa ovat digitaaliset sovellukset ja tietojärjestelmät, kuten tekoäly- ja analytiikkaratkaisut (esimerkiksi HyteAiro –tekoälyohjelma). Kasvustrategiaa on toimeenpantu yhteistyössä kolmen ministeriön (TEM, STM, OKM), tutkimus- ja innovaatorahoittajien (Business Finland, Suomen Akatemia) sekä terveysalan toimijoiden kesken. Strategia tähtää

kilpailukykyisen toimintaympäristön systemaattiseen kehittämiseen, terveysalan investointien lisäämiseen ja alan talouskasvun aikaansaamiseen. Strategiantiekarttaa (2016-2018) päivitetään kiihdyttämään kasvustrategian toimeenpanoa vuosien 2020-2023 aikana. Edellä kuvattu työ edistää myös ratkaisujen etsimistä koronakriisiin sekä toimialan kestävästä kasvusta.

Biopankkien merkitys esimerkiksi lääketutkimuksessa on kasvanut valtavasti, kun genomiikan, proteomiikan, metabolomian ja data-analytiikan kehitys on edistynyt. Suomen biopankkien toimintojen harmonisointia tukemalla mahdollistetaan myös yhä merkittävämpää terveysalan Public-Private -yhteistyötä. Kansallisen Lääkekehityskeskuksen pääomittamiseen tarvitaan arviolta yhteensä noin 26 miljoonaa euroa. Kansallinen syöpäkeskus edistää etenkin syövänhoidon vaikuttavuuden parantamista ja hillitsee myös syövän hoidon kustannuskehitystä. Kansallisen rokotetutkimuskeskuksen perustamista on valmisteltu vuoden 2020 aikana. Hanke tulee viedä viiveettä perustamisvaiheeseen jo kuluvan vuoden aikana, jolloin turvataan Suomen mahdollisuudet osallistua koronarokotteen testauksiin. TKI edistämisen lisäksi investointi ehdotuksilla on vahva yhteys väestön hyvinvoinnin ja terveyden resilienssin vahvistamiseen.

Toimenpide-ehdotuksia

Käynnistetään TKI-tiekartan toimenpiteet TKI-investointien tason nostamiseksi. Vivutetaan yritysten TKI-investointeja julkisella lisäpanostuksella (mm. kumppanuusmalli) ja kasvatetaan Suomen houkuttelevuutta TKI-investointien kohdemaana. Suunnataan toimenpiteitä ja voimavaroja TKI-toimintaympäristön kehittämisen uusiin politiikkavälineisiin, kuten innovaatiomyönteiseen säätelyyn, innovatiivisiin julkisiin hankintoihin sekä uusiin hallinnonalojen välistä yhteistyötä lisääviin toimintatapoihin. Tuotetaan kattavaa, faktoihin perustuvaa tilannekuvaa Suomen ja kansainvälisen TKI-toimintaympäristön kehittymisestä.

Laaditaan ja toteutetaan Suomen maakuvatyöhön liittyvä viestintäkampanja investointien houkuttelemiseksi

Sosiaali- ja terveysalan TKI-hankkeiden toteuttaminen (biopankit, lääkekehityskeskus, syöpäkeskus ja rokotetutkimuskeskus).

6. Yritysten tukeminen kriisinajan yli ja yrittäjyyden edistäminen

EK:n heinäkuun 2020 suhdannebarometrin mukaan koronaviruksen myötä kysyntäongelmat ovat nousseet. Vastaaajayrityksistä 41 % koki riittämättömän kysynnän ongelmaksi. Teollisuudessa kysynnän puutteesta raportoi peräti 57 % vastaajista. Koronavirus heijastuu teollisuuteen viiveellä ja maailmantalouden eritahtisuus vaikeuttaa palautumista.

Maaliskuun puolivälin jälkeen on toimeenpantu erittäin nopeasti uusia rahoitus- ja muita tuki- ja joustojärjestelyjä yrityksille, joiden tavoitteena on ollut muun muassa vastata yritysten akuuttiin kassakriisiin ja maksuvaikeuksiin sekä kannustaa kehittämistoimiin, joista on apua kriisistä selviämisessä ja haettaessa myöhemmässä vaiheessa uusia liiketoimintaideoita ja pohjaa uudelle kasvulle. Toimenpidelistä on pitänyt sisälään muun muassa seuraavia toimenpiteitä:

- 1) Työeläkemaksujen alennukset, helpotukset maksuaikoihin ja mahdollisuudet takaisinlainaukseen
- 2) Verohallinnon maksujärjestelyt; maksuaikojen pidennykset ja viivästyskorkojen laskeminen
- 3) Muutokset työlainsäädäntöön, mm. yt-prosessin ja lomautusilmoitusajan lyhentäminen
- 4) Valtion erityisrahoitusyhtiö Finnveran takaukset yrityksille
- 5) Valtion pääomasijoitusyhtiö Suomen Teollisuussijoituksen (Tesi) koronarahoitustoimenpiteet
- 6) Business Finlandin kehitysrahoitus ja ELY-keskusten koronarahoitus
- 7) Yksinyrittäjien 2000 euron toimintatuki
- 8) Yrittäjille maksettava väliaikainen työttömyysturva
- 9) Arvonlisäverojen palautus lainana
- 10) Kustannustuki
- 11) Ravitsemisliikkeiden työllistämistuen ja hyvitykset toiminnan rajoituksista 4.4.-31.5. väliseltä ajalta

Koronatuilla on pyritty auttamaan korona-epidemiasta eniten kärsineitä yrityksiä pahimman kriisin yli, jotta yrityksillä on kriisin jälkeen valmiudet jatkaa ja kasvattaa liiketoimintaansa sekä sitä kautta parantaa työllisyyttä.

6.1 Yritysrahoitus ja –tuet

Yritysten rahoituksen näkökulmasta rahoitus- ja pääomamarkkinoiden toimivuus on elinehto. Valtion erityisrahoitus ja tuet täydentävät osaltaan markkinarahoitusta. Lähtökohtaisesti Finnveran ja Tesin rahoitusvaltuudet ja –instrumentit tarjoavat nykyisellään monipuolisia rahoitusratkaisuja eri tilanteisiin ottaen myös huomioon jo tehdyt lisäpanostukset koronaan liittyen. Siten merkittäviä tarpeita Finnveran tai Tesin uusille rahoitusinstrumenteille ei ole toistaiseksi havaittu. Sen sijaan yksityisen rahoituksen ja aktiviteetin määrää pääomasijoitusmarkkinoilla pitäisi lisätä poistamalla esteitä (esim. säätiöt ja yleishyödylliset yhteisöt/verotuksen neutraliteettiasema) ja luomalla mahdollisia kannusteita kansainvälisten mallien mukaan, mikä mahdollistaisi myöhemmin julkisen rahoituksen määrän hallitun vähentämisen yksityisen rahoituksen kasvun myötä.

Osana korona, Ilmastorahaston, Tesin ja Finnveran sekä Business Finlandin Venture Capital rahoitusta on kuitenkin valmistauduttava myös tilanteeseen, jossa pk-yritysten rahoitushaasteiden ohella syksyn 2020 aikana myös midcap- ja suuremmat yritykset voivat kohdata haasteita rahoituksen saatavuudessa koronatilanteen mahdollisesti pitkittyessä ja tilauskirjojen ohetessa.

Ilmastokestäviin ratkaisuihin ja hiilineutraalin kiertotalouden teemoihin liittyvästä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan yritysrahoituksesta on ollut myös viime vuosina enemmän kysyntää kuin tarjontaa. EU rahoituksen hyödyntäminen tältä osin on keskeistä.

Vallitsevassa tilanteessa on tärkeä myös varmistaa, että valtion erityisrahoituksessa ja avustuksissa rahoitusprosessi toimivat tehokkaasti, vaikuttavasti ja panostaen riskien hallintaan.

Alustavien tietojen mukaan yksinyrittäjien tukea ja kustannustukea on hyödynnetty arvioitua vähemmän, mutta kokonaistilannetta voidaan arvioida paremmin vasta syksyllä 2020. Ravitsemisliikkeiden työllistämistuen ja hyvitykset toiminnan rajoituksista 4.4.-31.5. väliseltä ajalta suoritetaan yrityksille kesän ja syksyn 2020 aikana.

Mahdolliset elvyttävät yritystuet ovat normaaliajan TKI-yritystukia, joiden tulisi painottua tuottavuuskehityksen ja yritysten kilpailukyvyyn parantamiseen. Vain siten luodaan edellytyksiä yritystoiminnalle ja työllisyydelle sen sijaan, että tuetaan yritysten tuotannon säilyttämistä lyhytkestoisesti

Kriisin hallintavaiheessa on keskeistä huolehtia, että yrityksille myönnettävien koronatuken aiheuttamat häiriöt markkinoiden toimintaan saadaan rajattua minimiin. Koronakriisin takia käyttöönotetut uudet yritystuet ja vanhojen tukiohjelmien volyymin lisääminen ovat määräaikaista maksuvalmiutta parantavia ja myynnin laskua kattavia tukitoimia, jotka tulee lopettaa suunnitellusti mahdollisimman pian korona ja taloustilanteen sen salliessa. Koronatuken alasajon yhteydessä on huolehdittava, että uusien asiakasyritysten uudistumista ja kansainvälistymistä tuetaan tiiviissä kumppanuusyhteistyössä (ELY:t, BF, Finnvera, kunnat jne.) ELYjen tuet ovat jatkossa myös yksinyrittäjien käytössä.

Yritystukien myöntämisen kriteereissä tulisi huomioida myös työllisyysvaikutukset, tuensaajan sitoutuminen oman toimintansa päästötaseen vähentämiseksi kohti hiilineutraaliutta tai sitoutuminen oman toimintansa aiheuttaman luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen vähentämiseen. Lisäksi ilmasto- ja luonnon monimuotoisuustavoitteiden saavuttamista haittaavien yritystukien tulisi olla viimesijainen elvytyskeino, joita käytettäessä olisi esitettävä kattavat perustelut.

Toimenpide-ehdotuksia

Syksyllä 2020 päivitettävässä poikkihallinnollisessa yrittäjyysstrategiassa huomioidaan Koronan vaikutukset eri kokoisissa yrityksissä ja toimenpide-ehdotuksissa (ml. kasvuhakuiset yritykset ja yksinyrittäjät sekä varhaisen talousapuneuvonnan tarve)

Selvitetään ja käynnistetään syksyllä 2020 pk-rahoitussetelimalli. Tavoitteena pk-yritysten tiedonparantaminen eri rahoitusvälineistä ja -lähteistä. Toteutetaan innovaatioasetelin täydennykseksi.

Käynnistetään hallitusohjelman kotimaisen omistamisen ohjelma, joka hakee keinoja vahvistaa, monipuolistaa ja tasa-arvoistaa suomalaista omistajuutta. Tavoitteena lisätä yritysten investointi- ja kasvumahdollisuuksia omistajapohjan laajentamisen kautta kehittämällä toimintaedellytyksiä ja kannustimia eri omistajaryhmille osallistua yritysten rahoittamiseen ja kehittämiseen. Osana syksyllä 2020 käynnistyvää ohjelmaa voitaisiin edistää pääomasijoitusmarkkinoiden toimintaa mm. selvitetään mahdollisuudet säätää verotuksessa pääomasijoittamista koskevasta ratkaisusta (esim. läpivirtausmallista), jolla edistettäisiin säätiöiden ja yleishyödyllisten yhteisöjen (veroneutraalia) sijoittamista suomalaisiin kommandiitti-yhtiömuotoisiin pääomasijoitus- ja vaikuttavuusrahastoihin. Lisäksi voitaisiin selvittää muita kehittyneillä pääomasijoitusmarkkinoilla käytössä olevia kannusteita ja malleja yksityisen pääoman lisäämiseksi. Tämä mahdollistaisi yksityisen rahoituksen ja markkinoiden kehityksen myötä julkisten pääomasijoituksen volyymin hallitun vähentämisen tulevaisuudessa.

ELY-keskusten yritysrahoituksen lisääminen kotimarkkinoilla pääosin vielä toimivien pk-yritysten kansainvälistymisvalmiuksien, kasvun ja uudistumisen tukemiseksi (Kasvubuusti) osana kriisin jälkihallintaa ja jälleenrakennustoimia on tarpeen suunnata pk-yritysten kansainvälistymisvalmiuksien ja t&k&i-toimien tukemiseen sekä investointihankkeiden vauhdittamiseen koko maassa. Rahoituksella kannustetaan pk-yrityksiä erityisesti digitalisaation hyödyntämiseen, kehittämään hiilineutraalisuutta edistäviä tuotteita, palveluita ja tuotantotapoja sekä parantamaan energia- ja materiaalihakkuutta. (liityntä kohtaan 4)

Jatketaan vienninrahoitusjärjestelmän ja pk-yritysten vienninrahoituksen instrumenttien ja neuvonnan kehittämistä osana Finnvera koskevaa säädösvalmistelutyötä. Yhtenä selvittämiskohteena on mm se, olisiko tarkoituksenmukaista (vaikuttavuus, kustannukset), että Finnvera käynnistäisi suorien vientiluottojen myöntämisen ulkomaisille ostajille suomalaisten pk-yritysten vientikauppoihin edistämiseksi.

Käynnistetään yritystukien tiekarttatyön valmistelu ja sen toteutus yli hallituskausien. Tavoitteena taloudellisten yritystukien osalta painopisteen hallittu siirto uudistaviin, arvonnaisia kasvattaviin tukiin ml. ilmastotavoitteet. Lisätään yritystukien vaikuttavuusarviointia ja tietopohjaista tukijärjestelmän kehittämistä.

Tarkastellaan erityisen kriittisesti ympäristölle haitallisia yritystukia ja poistetaan epätarkoituksenmukaiseksi osoittautuvat tuet: Yritystukikokonaisuuteen sisältyy tällä hetkellä sellaisia suoria tukia ja verotukia, joiden voidaan katsoa olevan selvästi ympäristölle haitallisia, kuten esimerkiksi turpeen verotuki. Turpeen verotukea tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon sen vähentämisen vaikutus polttoaineiden valintaan samoin kuin mahdollisuus siirtyä järkevässä aikataulussa muihin lämmitysratkaisuihin. Ympäristölle haitallisten tukien tarkoituksenmukaisuutta ja tarpeellisuutta tulee arvioida erityisen kriittisesti ja poistaa epätarkoituksenmukaiseksi osoittautuvat tuet.

Vihreän elvytyksen ja kasvuun liittyviä tukia käsitelty kohdassa 3.

7. Kotimarkkinoiden ja EU sisämarkkinoiden toimivuus

On todennäköistä, että koronakriisin seurauksena Suomenkin markkinoilla tapahtuu merkittäviä rakenteellisia muutoksia. Joillakin toimialoilla toimijoita tulee poistumaan markkinoilta joko konkurssin seurauksena tai muutoin esimerkiksi yrityskauppojen seurauksena. Etenkin jos markkinoilta poistuvat yritykset ovat alan pienempiä toimijoita, kilpailun toimivuuden kannalta useimmiten epäsuotuisa markkinan keskittymiskehitys voi lisääntyä. Toisaalta uusi markkinatilanne saattaa antaa uusille toimijoille mahdollisuuden pyrkiä markkinoille mahdollisesti uusilla toimintamalleilla ja innovaatioilla. Markkinoiden keskittymiseen liittyvään haasteeseen vastaavat osaltaan kilpailulain yrityskauppavalvontasäännöt, joita sovelletaan liikevaihtorajojen täytyessä. Myös yrityskauppavalvonnan kynnsarvoja on arvioitava. Markkinoiden keskittymiseen ja määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen käyttäytymiseen liittyvään haasteeseen vastaavat puolestaan osaltaan määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä koskevat säännöt. Koronakriisin jälkeen on myös erityisen tärkeää kiinnittää huomiota kotimarkkinoiden kilpailullisuuteen ja siihen, ettei kilpailun toimivuuteen ja markkinoille tulon liity esimerkiksi toimialakohtaista kilpailua vähentävää tai estävää lainsäädäntöä.

Keskeistä on myös kuluttajien luottamuksen palauttaminen markkinoihin ja palveluiden käyttöön. Tähän vaikuttavat myös mahdollisen toisen aallon yhteydessä tehtävät epidemian hillitsemiseksi käyttöön mahdollisesti otettavat rajoitukset sekä testaa, jäljitä ja eristä strategian toimivuus sekä suojausten saatavuus. Kuluttajapolitiikka edistää myös kilpailua. Kilpailu kiihdyttää innovaatiota, lisää tuottavuuden kasvua sekä näin talouskasvua ja kansalaisten hyvinvointia.

Yrityksiin kohdistuvan sääntelyn sujuvuus, toimivuus ja innovaatiomyönteisyys sekä turhan sääntelytaakan välttäminen ovat keskeinen kilpailua edistävä kokonaisuus, joka on tärkeä yritystoiminnan edellytysten parantamiseksi niin elpymisvaiheessa kuin pidemmälläkin tähtäimellä. Poikkihallinnollisessa työryhmässä arvioidaan parhaillaan, miten yritysten sääntely-ympäristöä voitaisiin sujuvoittaa, tarpeetonta sääntelytaakkaa välttää sekä ns. yksi yhdestä mallin soveltamista mahdollisesti laajentaa.

EU- Sisämarkkinoiden toimivuus on keskeistä koko EU:n talouden ja kilpailukyvyn kannalta ja etenkin Suomen kaltaisen vientivetoisen maan etu. Kriisin aikana havaittiin huolestuttavia protektionismipyrkimyksiä, kun jotkut jäsenvaltiot pyrkivät rajoittamaan joidenkin tuotteiden vientiä sisämarkkinoilla. Kehitystä on seurattu kauppapoliittisessa neuvotteluryhmässä, jossa ovat olleet mukana myös sidosryhmät. Pandemian kaltaisten poikkeusolojen aikana on tärkeä varmistaa, että sisämarkkinat toimivat ja että tavarat ja palvelut liikkuvat. Sisämarkkinoiden esteiden purkamisen ja sääntöjen tehokas toimeen- ja täytäntöönpano estävät sisämarkkinoiden hajautumista sekä tukevat eurooppalaisten yritysten kilpailukykyä. Sisämarkkinoiden syventäminen on myös tehokkain keino vahvistaa EU:n ulkoista kilpailukykyä ja uskottavuutta globaalina toimijana.

Pandemian aikana EU-tasolla on otettu käyttöön valtiontuki- ja hankintasääntelyyn liittyviä poikkeusmekanismeja helpottamaan kriisin akuuttia hoitamista sekä kielteisten talousvaikutusten lieventämistä EU-maissa. Määrätietoisena ja tehokkaan valtiontukivalvonnan rooli on keskeinen EU:n elpymisen ja talouskasvun kannalta. Tavoitteena tulee olla, että koronatilanteen normalisoituessa palataan mahdollisimman pian tavanomaisten valtiontuki- ja hankintasääntöjen soveltamiseen. Muutoin vaarana on, että avokätinen valtiontukipolitiikka ja yritysten välisen yhteistyön sallivat mekanismit vääristävät kilpailua, mikä hidastaa talouskasvua pitkällä aikavälillä niin kansallisesti kuin EU sisämarkkinoilla. Tämä on omiaan edistämään myös markkinoiden toimivuutta kotimaassa. Toimiva kilpailu hyödyttää yritysten lisäksi myös kuluttajia runsaampien vaihtoehtojen ja alemman hintatason myötä.

Jotta EU ja Suomi osana sitä voisi olla kilpailukykyinen pitkällä aikavälillä, sen on pystyttävä hyödyntämään omia vahvuuksiaan tulevaisuuteen suuntaavasti ja nähdä muutokset myös mahdollisuuksina. Kaksoissiirtymä, jonka ytimessä ovat EU:n vihreän kehityksen ohjelma (European Green Deal) ja EU:n digitaalistrategia toimivat keskeisenä viitekehyksenä Suomen kasvun ja kilpailukyvyn vahvistamiselle sekä elinkeinoelämän uudistumiselle kriisin jälkeisessä ajassa.

Suomella on monien muiden jäsenmaiden ohella kattava ja korkean tasoisen sosiaalisen suojelun järjestelmä. Tämä turvaa yhteiskunnan toimintaa ja vahvistaa ihmisten toimeliaisuutta, ja siten sen voidaan katsoa vaikuttavan positiivisesti laajassa mielessä myös Suomen kilpailukykyyn. Kattavan ja korkeatasoisen järjestelmän ylläpito tuottaa myös kustannuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi sosiaali- ja eläkevakuutusmaksuina sekä veroina. Kilpailukyvyn kannalta ihmisten hyvinvointia heikentävien päätösten tekeminen voi pidemmällä aikavälillä tuottaa enemmän kustannuksia kuin hyötyjä julkisen talouden kannalta. Jotkin jäsenvaltiot saattavat pyrkiä vaikuttamaan kilpailukykyynsä tekemällä toimia sosiaalisen suojelun järjestelmien alueella. Suomen kannalta tehokkain vaihtoehto edellä kuvattujen tekijöiden ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi olisi EU:n sosiaalisen ulottuvuuden ja työntekijöiden oikeuksien turvaaminen. Sosiaalinen polkumyynti on yksi EU:n sisämarkkinoiden haasteista ja tähän liittyvä perusteeton kilpailuetu sisämarkkinoille on minimoitava.

Toimenpide-ehdotus

Käynnistetään kotimarkkinoiden toimivuutta poikkihallinnollisesti edistävä kilpailullisuusohjelma 2021.

Ohjelma sisältäisi esimerkiksi

1) Kilpailulainsäädännön tarkastelua edellyttävät toimenpiteet, 2) Kilpailuneutraliteetin varmistaminen julkisten toimijoiden toimiessa markkinoilla ja 3) Kotimarkkinoiden kilpailullisuuden lisääminen toimialoilla. Arviointitarve koskisi pääasiassa toimialoja, joilla kilpailua estävän tai vähentävän seikkana on jokin esim. lainsäädännöstä johtuva rakenteellinen syy. Hallitusohjelmakirjauksen puitteissa voidaan arvioida myös toimialoja ja palveluja, joilla julkisen sektorin toiminta on erityisasemassa tai joilla kilpailun avaaminen ei ole sujunut suunnitelmien mukaan.

8. Muut keskeiset toimet yritysten kilpailukyvn parantamiseksi

8.1 Verotus

Verotuksen ensisijainen tehtävä on rahoittaa julkisen sektorin tehtävät ja velvoitteet. Verotuksen kokonaistaso määräytyy sen perusteella, mikä on julkisen sektorin koko. Suhteellisen korkeakin verotuksen taso on mahdollista yhdistää vahvaan talouskasvuun ja työllisyyteen, jos verotuksen rakenne on hyvin suunniteltu ja verotuksella kerättyjä varoja käytetään kasvua ja työllisyyttä tukevalla tavalla. Talouskasvua parhaiten tukevana verojärjestelmänä pidetään mahdollisimman neutraalia, selkeää ja ennustettavaa verojärjestelmää. Neutraali verojärjestelmä kohtelee samanlaista taloudellista toimintaa samalla tavoin, joten se ohjaa taloudellista päätöksentekoa mahdollisimman vähän. Tällöin resurssit pääsevät kohdentumaan mahdollisimman tehokkaasti ja verotuksen aiheuttama hyvinvointitappio on mahdollisimman pieni.

Yritysverotus perustuu Suomessa matalaan verokantaan ja laajaan veropohjaan. Vaikka verokilpailu yhteisöverokannoilla voi kiihtyä lähitulevaisuudessa, Suomen nykyistä 20 prosentin yhteisöverokantaa voidaan pitää kilpailukykyisenä. Matalaan verokantaan ja laajaan veropohjaan pohjautuvassa yritysverojärjestelmässä veronkevennyksiä on vaikea kohdistaa kustannusvaikuttavasti. Uusiin investointeihin järjestelmä kannustaa varsin etupainotteisilla poisto-oikeuksilla. Lisäksi elinkeinoverotuksessa irtaimen käyttöomaisuuden poisto-oikeus on kaksinkertaistettu vuosille 2020-2023.

Ensisijaisen tehtävänsä lisäksi verotuksella on myös merkittäviä ohjausvaikutuksia erityisesti ympäristöpolitiikan alalla, jolla tuotantoa ja kulutusta voidaan ohjata hiilineutraaliutta ja ekologista kestävyyttä edistävään suuntaan.

Valmistelussa olevat/ päätetyt asiat (ml. työryhmät)

Hallitusohjelman mukaisesti v. 2020—2023 valmistellaan kestäväen kehityksen verouudistus, jonka tavoitteena on edistää siirtymistä kohti hiilineutraaliutta. Kestäväen kehityksen verouudistus koostuu energiaverotuksen uudistuksesta, liikenteen verotuksen uudistuksesta, kiertotalouden edistämisestä verokeinoin sekä päästöperusteisen kulutusveron selvittämisestä. Lisäksi hallitusohjelmaan sisältyy kirjauksia eräiden uusien "haittaverojen" selvittämisestä. (mm. jätteenpolttovero).

Energiaverotusta käsittelevä työryhmä valmistelee syksyn budjettiriiheen esitykset hallitusohjelmassa linjattujen verouudistusten toteuttamisesta. Energiaintensiivisen teollisuuden energiaverojen palautusjärjestelmä poistetaan ja teollisuuden sähkövero alennetaan EU:n sallimaan minimiin. Vuosaaren ilmastokouksen linjausten mukaisesti perustetaan syksyllä 2020 valmisteluelin selvittämään energiaverotuksen kehittämistarpeita 10-15 vuoden ajanjaksolla.

Liikenteen verotusta käsitellään omassa työryhmässä, jonka aikataulu keväälle 2021 EU:n ulkopuolelta tuoduilta alle 22 euron arvoisilta tuotteilta ollaan poistamassa arvonlisäveron verovapaus heinäkuussa 2021 arvonlisäverodirektiivin muutoksen mukaisesti. Vähäarvoisten tavaralähetysten maahantuonnin verottomuuden päättymisen poistaa yhteisön ulkopuolelle sijoittautuneiden yritysten ja yhteisöön sijoittautuneiden yritysten välisen kilpailuvääritymän. Muutos on mainittu myös hallitusohjelmassa.

Hallitusohjelma sisältää kirjauksen, jonka mukaan **kotitalousvähennyksen laajentamista selvitetään osana asumisen hiilijalanjäljen pienentämistä koskevia toimenpiteitä.** Talouspoliittinen ministerivaliokunta on linjannut, että kyseinen selvitys tehdään vuosien 2021 – 2022 aikana.

8.2 Osaaminen, osaavan työvoiman saatavuus ja digitalisaatio

Pitkän aikavälin kilpailukyvn turvaamiseksi on keskeistä, että elinkeinoelämä panostaa kasvukilpailukyvn parantamiseen. Digitalisaation myötä uudet teknologiat tuovat uuden ulottuvuuden yrityksen toimintata-

poihin, liiketoimintamahdollisuuksiin sekä niiden kehittämiseen. Työntekijöiden ja yrittäjien riittävä osaaminen sekä osaavan työvoiman takaaminen yrityksille ovat kilpailukyvyn kannalta kriittisiä tekijöitä. Koulutuspolitiikka sekä työ- ja elinkeinopolitiikka edistävät osaamista, työnteon tehokkuutta ja laatua. Osaamiseen, innovaatioihin ja digitalisaatioon liittyviä ehdotuksia käsitellään valmisteluryhmässä 3. Osaavan työvoiman saatavuuteen liittyviä ehdotuksia valmistellaan työllisyyden edistämisen ministerityöryhmän alatyöryhmässä.

9. EU:n elpymisväline (NGEU) ja EU:n monivuotiset rahoituskehukset (MFF)

Ylimääräinen Eurooppa-neuvosto päätti 21.7. EU:n elpymispaketista. EU:n elpymispaketti sisältää EU:n monivuotisen rahoituskehuksen (MFF) vuosille 2021-2027 sekä EU:n uuden elpymisvälineen (Next Generation EU, NGEU). Tavoitteena on vauhdittaa EU-jäsenmaiden talouksien uudelleen käynnistämistä ja Euroopan elpymistä koronaviruksen seurauksista.

EU:n elpymiskokonaisuus on yhteensä 1 824 mrd. euroa. EU:n rahoituskehuksen (MFF) kokonaistaso on so-
vun myötä 1 074 miljardia euroa. EU:n väliaikaisen ja kertaluonteisen elpymisvälineen koko on 750 miljardia euroa, josta 360 miljardia rahoitetaan lainalla ja 390 miljardia avustuksilla. Elpymisväline on voimassa vuoteen 2023 asti (sitoumukset) ja vuoteen 2026 (maksut).

NGEU ja MFF sisältävät yleisen ilmastolinjastavoitteen 30 %. Komission tulee vuosittain raportoida, miltä tavoitteen saavuttaminen vaikuttaa. Näiden tulee olla linjassa EU:n ilmastoneutraaliustavoitteen 2050, ilmastotavoitteiden 2030 ja Pariisin ilmastopimuksen kanssa.

Elpymispaketti € mrd. (vuoden 2018 hinnoin)

EU:n monivuotinen rahoituskehys	€ mrd.
1. Sisämarkkinat, innovointi ja digitaalitalous	132,8
- Horisontti Eurooppa – tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelma	75,9
2. Yhteenkuuluvuus, resilienssi ja arvot	377,8
- Taloudellinen, sosiaalinen ja alueellinen koheesio	330,2
3. Luonnonvarat ja ympäristö	356,3
- Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF)	7,5
4. Muuttoliike ja rajaturvallisuus	22,7
5. Palautumiskyky, turvallisuus ja puolustus	13,2
6. Naapurialueet ja muu maailma	98,4
7. EU:n yleinen hallinto	73,1
YHTEENSÄ	1074

Suomen rahoitusosuus MFF:stä on noin 1,7 %:n tasolla, joka on hieman enemmän kuin nykykaudella. Nyky- ja myös tulevilla MFF-kaudella Suomi on pienimpiä nettomaksajia. Alue- ja rakennepolitiikan rahoitus koostuu koheesiorahastojen rahoituksesta uudelle ja kuluvalle ohjelmakaudelle sekä uudesta oikeudenmukaisen siirtymän JTF-rahastosta. Ohjelmakauden 2021-2027 rahoitus antaa resursseja kestävästä kasvusta, työllisyyden, osaamisen ja sosiaalisen osallisuuden tukemiseen.

Nykykaudelle 2014 – 2020 kohdistuvan REACT-EU -lisärahoituksen avulla on mahdollista korjata COVID-19-pandemiakriisin vahinkoja ja tukea talouden vihreää, digitaalista ja joustavaa elpymistä. Uuden oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF-rahasto) avulla lievennetään ilmastosiirtymän haitallisia vaikutuksia tukemalla alueita ja työntekijöitä, joihin siirtymä vaikuttaa eniten, mm. paikallisen talouden monipuolistamisen ja nykyaikaistamisen sekä kielteisten työllisyysvaikutusten lieventämisen kautta.

EU:n elpymisväline (vuoden 2018 hinnoin)

EU:n elpymisvälineen (NGEU) keskeisin osa on elpymis- ja palautumistukiväline (RRF), joka on vajaa 90 prosenttia koko EU:n elpymisvälineestä. RRF:n tarkoituksena on vahvistaa elpymistoimien suuntaamista koronakriisin vaikutuksiin sekä edistää EU:n taloudellista, sosiaalista ja alueellista koheesiota parantamalla palautumiskykyä, vähentämällä koronakriisin sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia sekä edesauttaa digitaalista ja vihreää ”kaksoissiirtymää”.

Kansalliset elpymis- ja palautumissuunnitelmat suuntaavat kunkin EU-jäsenmaan elpymistoimia. Jäsenvaltioiden on laadittava ko. suunnitelmat, joissa esitetään kyseisen jäsenvaltion uudistus- ja investointisuunnitelma vuosiksi 2021–23. Rahoituksesta 70 % jaetaan vuosina 2021-22 ja 30 % vuonna 2023 päätelmissä sovittujen jäsenmaakohtaisten kriteerien pohjalta.

EU:n elpymisvälineestä Suomen saantojen arviona on 3.2 miljardia vuosina 2021-2023. RRF:n osalta Suomen alustavana arvioina on 2,5 mrd euroa. Huomiona, että MFF- ja NGEU-luvut ovat arvioita Suomen osalta ja voivat vielä täsmentyä. Seuraavaksi Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaisesti jatkuvat lainsäädäntöehdotusten yksityiskohtainen käsittely.

EU:n elpymisväline	€ mrd.
Elpymis- ja palautumistukiväline (RRF)	672,5 (360 lainat, 312,5 avustukset)
ReactEU (koheesio)	47,5
Horisontti Eurooppa (T&I- puiteohjelma)	5
InvestEU	5,6
Maaseudun kehittäminen	7,5
Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF)	10
RescEU	1,9
YHTEENSÄ	750

Next Generation EU –rahoitusta kanavoidaan mm. Euroopan elpymis – ja palautumistukivälineen, koheesiota tukeva elpymisapu. Euroopan alueet (React-EU), Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston sekä vakava-raisuustukivälineen ja INVEST EU:n kautta.

EU komissio on kehittämässä tapaa, jolla kestävän rahoituksen luokittelujärjestelmän eli taksonomian kriteereitä hyödynnetään INVEST EU:ssa. Tämän vuoksi on tärkeää selvittää taksonomian kriteerien hyödynnettävyyttä suomalaisissa vihreään kasvuun liittyvissä hankkeissa.

EU rahoituksen reuna -ehdot täsmentyvät vielä, mutta esimerkiksi useissa vihreään kasvuun liittyvissä toimenpide-ehdotuksissa voitaneen hyödyntää joko EU:n elvytyspakettia tai monivuotista rahoitusta.

Toimenpide-ehdotuksia

Hyödynnetään täysimääräisesti EU rahoitusta (NGEU ja MFF).

Toimenpide-ehdotuksesta vastaavan ministeriön on selvitettävä, miten EU rahoitusta voitaisiin hyödyntää ehdotettavassa toimenpiteessä ja vaatiiko toimenpide-ehdotus lisäksi myös kansallisen vastinparirahoituksen.

Nimetään pikaisesti valtionhallinnosta toimija koordinoimaan EU:n elvytyspaketin toimeenpanoon liittyvää työtä.

Valtioneuvoston valmistelukoordinaatiota on vahvistettava myös EU-ilmastorahoituksessa.

Tehostetaan monivuotisen EU rahoituksen hyödyntämistä tulevalla kaudella.

Selvitetään EU:n kestävän rahoituksen luokittelujärjestelmän eli taksonomian kriteerien hyödyntämistä suomalaisissa vihreään kasvuun liittyvissä hankkeissa.